

Foreningslivet i Danmark: Under udvikling eller afvikling?

Redaktør:

Gunnar Lind Haase Svendsen

Bidragydere:

Bjarne Ibsen
Jørgen Møller
Inge Lise Jæger Sørensen
Annette Aagaard Thuesen
Lars Torpe

Februar 2009

Alle rettigheder forbeholdes instituttet (IFUL). Mekanisk eller fotografisk gengivelse af denne REPORT eller dele heraf er uden instituttets skriftlige samtykke forbudt ifølge gældende dansk lov om ophavsret. Undtaget herfra er uddrag til anmeldelser.

© Syddansk Universitet, Esbjerg og forfatterne, 2009.

Institut for Forskning og Udvikling i Landdistrikter
IFUL REPORT 11/2009

ISBN 978-87-91304-36-1

Forfatterne
Institut for Forskning og Udvikling i Landdistrikter
Syddansk Universitet
Niels Bohrs Vej 9-10
DK-6700 Esbjerg
Tlf.: 6550 4221
Fax: 6550 1091
E-mail: iful@sam.sdu.dk

Indholdsfortegnelse

Forord.....	7
Foreninger og social kapital i Danmark af Lars Torpe	11
1 Indledning.....	11
2 Foreninger og social kapital	12
2.1 Den forbindende rolle: Frivillige foreninger som ”samfundets kit”	13
2.2 Den socialiserende rolle: Foreningsdeltagelse som kilde til social tillid	14
3 Foreningers betydning for social kapital i Danmark: Tre perioder	16
3.1 Fra 1850’erne til omkring 1900.....	16
3.2 Fra omkring 1900 til 1950’erne.....	17
3.3 Fra omkring 1950’erne til i dag.....	17
4 Referencer.....	18
Foreningslivets mangfoldighed af Bjarne Ibsen	21
1 Foreningers fordeling på samfundsområder	22
1.1 Kultur og fritid.....	23
1.2 Arbejde	24
1.3 Bolig og lokalsamfund	24
1.4 Ideologi og politik	24
1.5 Velfærd og sundhed.....	25
2 Fire foreningstyper	25
2.1 Civilsamfundet som ”interessekamp”	26
2.2 Civilsamfundet som værdikamp.....	27
2.3 Civilsamfundet som social integration	27
2.4 Civilsamfundet som social mødeplads	28
2.5 Fordelingen på de fire typer	29
3 Perspektivering	31
4 Referencer.....	32

LAG-foreningers legitimitet under LEADER+ og i dag
af Annette Aagaard Thuesen 35

1	Hvad er legitimitet?	36
2	Hvad er partnerskaber og foreninger?	37
3	De danske LAG'er under LEADER+ og legitimitet	37
4	De finske LAG'er under LEADER+ og legitimitet	39
5	De danske LAG'er under landdistrikts- og fiskeriudviklingsprogram- merne 2007-13 og legitimitet	40
6	Hvad betyder det for LAG'ernes legitimitet, at de bliver organiseret som foreninger?	41
7	Referencer.....	41

Landbrugets foreningsliv – dinosaur eller neandertaler?
af Inge Lise Jæger Sørensen 41

1	Foreningsdanmark!.....	41
2	Foreningens funktion.....	42
3	Landbrugets foreninger	42
4	Foreningernes formål.....	46
5	Medlemskabet og anledning til exit	46
6	Fremtidens udfordringer.....	48
7	Referencer.....	49

**Når pilen vendes. Om idræt og idrætsforeninger som drivere for
udvikling i landdistrikterne af Jørgen Møller 51**

1	Prolog	51
2	Baggrund	52
3	Lidt om landsbyer og landsbyudvikling.....	53
3.1	Hvor mange landsbyer og landdistriktsidrætsforeninger har vi i Danmark?	55
4	Lidt idrætsforeningshistorik	56
5	Landsbyidrætsforeningernes rolle i lokalsamfundets udvikling i dag.....	58
5.1	Foreningseliten	60
6	Idrætsforeningernes kapitalformer. Eller hvilke ressourcer har idrætsforeningerne at kaste ind i kampen for landsbyudvikling?.....	61
6.1	New Rural Development og Matthæusevangeliet.....	66

7	Nutidens udfordringer for idrætsforeningerne og idrætslivet på landet ...	67
8	Ressourcer og muligheder for fremtidens idræt og udvikling i landsbyerne.....	68
9	Resultater fra projekterne i DGI-Østjylland.....	70
10	Den store symbiose der vender pilen.....	71
11	Referencer.....	72

Forord

I udlandet har Danmark et stort ry for at være et foreningsland. Rødderne stikker dybt. De kan spores tilbage til 1800-tallets store folkelige bevægelser, der indbefattede andelsbevægelsen, ungdomsbevægelsen, højskolebevægelsen samt arbejderbevægelsen inde i byerne. Især efter Anden Verdenskrig blomstrede de mange idrætsforeninger op, og de har den dag i dag en meget stor betydning for levevilkårene, både i byen og på landet. (Se også Bjarne Ibsens og Jørgen Møllers artikler heri).

Alle disse mangeartede, frivillige foreninger tilvejebringer fælles goder – dvs. goder, vi alle uanset etnisk gruppe, social klasse eller politisk/religiøst tilhørsforhold kan nyde ad libitum. Tag idrætsforeningerne. Alle er velkomne i idrætsforeningerne. Som sådan er de vigtige redskaber til at integrere og sammenbinde danskerne, højne tilliden mellem borgerne og danne grobund for udbredt samarbejde og vidensudveksling i vort samfund.

Tænk i den forbindelse på det mangfoldige liv, der foregår på de danske stadi-onanlæg i sommerhalvåret og i vore mange idrætshaller i vinterhalvåret. Her mødes folk på kryds og tværs, og nye netværk, kontakter og samarbejdsalliancer skabes – noget, der i forskningen også er blevet benævnt brobyggende social kapital. Og tænk herudover på de kollektive goder, som eksempelvis fodboldtrænerne skaber. Tre dage om ugen bruger de 2-3 timer af deres fritid på at opdrage vore børn – træne dem i at forstå kollektive beskeder, være ihærdige og kæmpe for kollektivet, ikke bukke under i selvmedlidenhed ved det mindste skub, tage ansvar, være gode kammerater, møde til tiden osv. Lidt flot sagt er disse trænere med til at opfostre et stort antal gode samfundsborgere, til gavn og glæde for alle danskere. Det samme kunne naturligvis siges om trænere inden for håndbold, basketball, badminton, svømning, bordtennis osv. samt de dertil hørende kredse af frivillige forældre, bestyrelsesmedlemmer og øvrige frivillige. Tænk også på spejderne: Her er alle velkomne, og her kan alle bidrage. Endelig skal vi naturligvis ikke glemme, at mange foreninger løser nogle helt praktiske problemer som lokal vandforsyning, trafikproblemer, fysisk planlægning mv. Som sådan bidrager foreningslivet i høj grad til at 'smøre' vort samfund. Akkurat som olie i en motor.

Gevinsten for os alle turde være selvindlysende. I det hele taget er de samfundsmæssige fordele (eller kollektive goder) ved sådanne stærkt inkluderende foreninger selvindlysende. Men er vi danskere tilstrækkeligt bevidste om det? Værdsætter vi foreningslivet nok? Eller tager vi det bare for givet? Og det store korps af frivillige, der driver hele værket – har vi nok af dem? Hvordan rekrutterer vi ildsjæle? Hvordan fastholder vi dem? Får vi de unge nok med? Og mere generelt: Hvordan sikrer vi, at det danske foreningsliv også i *fremtiden* vedbliver at være en vigtig samfundsressource?

Det var sådanne spørgsmål, vi ønskede at tage under behandling på det første årsmøde i det nye Selskab for Landdistrikts- og Regionalstudier den 2. oktober 2008. Formålet med Selskab for Landdistrikts- og Regionalstudier (SeLaRS) er at fungere som et forum for dialog mellem forskellige aktører inden for landdistriktsområdet samt udbrede viden til det omgivende samfund, herunder forskere, praktikere, presse, politikere og lokale beboere. Altså også en form for integration og vidensudveksling, ligesom foreningslivet. En vigtig del af selskabets virke er at udgive en rapport baseret på de indlæg, der præsenteres på årsmødet.

På det stiftende årsmøde 2008 valgte vi som sagt at tage temperaturen på det danske foreningsliv. Temaet var: "Foreningslivet i Danmark: Under udvikling eller afvikling?". Omkring 30 personer mødte op til dette seminar i Landbrugsraadets lokaler i København – en blandet skare af forskere, embedsfolk, praktikere, journalister og lokale ildsjæle.

Dagen startede med fire korte oplæg: En oversigt over forskningsområder af institutleder, professor Flemming Just, IFUL, Syddansk Universitet, efterfulgt af indlæg af Annette Prilow, Danske Regioner, direktør Carsten Blomberg Hansen, Landdistrikternes Fællesråd, og administrerende direktør Carl Aage Dahl, Dansk Landbrug. Herefter fulgte to lange præsentationer. Først præsenterede centerleder, professor Bjarne Ibsen, Center for Forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund, Syddansk Universitet, foreningslivsundersøgelser i Danmark. Herefter talte lektor Lars Torpe, Institut for Økonomi, Politik og Forvaltning, Aalborg Universitet, om "Social kapital og foreninger i Danmark". Efter et musikalsk intermezzo fulgte om eftermiddagen de tre sidste lange indlæg. Ph.d.-stipendiat Annette Aagaard Thuesen, IFUL, talte om "LAG partnerskaber som foreninger", efterfulgt af erhvervsPh.d.-stipendiat Inge Lise Jæger Sørensen, LandboNord/IFUL, hvis præsentation havde titlen "Landbrugets foreningsliv – dinosaur eller neandertaler?". Til sidst fortalte lektor Jørgen Møller, Institut for Samfundsudvikling og Planlægning, Aalborg Universitet om "Landsbyidrætsforeningernes rolle for landdistriktsudviklingen". Dagen blev afsluttet med en paneldiskussion med deltagelse af Anne Refstrup, medlem af DGI's hovedbestyrelse, Erling Bonnesen, MF (V), og Anders Buhl-Christensen, viceborgmester (V) Randers Kommune. IFUL og bestyrelsen for SeLaRS vil her gerne benytte lejligheden til at sige tusind tak til såvel oplægsholdere som paneldeltagere!

Efterfølgende er de fem sidstnævnte oplægsholdere blevet bedt om at skrive en lille artikel på baggrund af deres præsentationer. Disse artikler har vi samlet i denne antologi, som vi tror og håber på vil blive nyttig for alle de mange aktører, der interesserer sig for dansk foreningslivs ve og vel.

Først indleder Lars Torpe med artiklen "Foreninger og social kapital i Danmark". Heri får vi et historisk og teoretisk indblik i, hvorfor foreninger kan ses som bidragende til en 'social kapital'. Vi får tillige et indblik i statens rolle over tid. Bjarne Ibsen følger op med en kortlægning af dansk foreningsliv i dag i artiklen "Foreningslivets mangfoldighed". Af artiklen fremgår det, at regerin-

gen ikke bør have for høje forventninger til foreningerne, der – snarere end almennyttige formål – koncentrerer sig om deres egne, mere snævre formål, primært inden for fritids- og kulturområdet. Derefter skriver Annette Aagaard Thuesen i ”LAG foreningers legitimitet under LEADER+ og i dag” om de danske Lokale Aktionsgrupper i landdistrikterne. Hvilke resultater har disse LAGs opnået? Og bliver de opfattet som legitime af de lokale beboere? Landbrugets foreninger har historisk været vitale for det danske samfund – men hvordan er det i dag? Herom skriver Inge Lise Jæger Sørensen i en artikel med den sigende titel ”Landbrugets foreningsliv – dinosaur eller neandertaler?” Til sidst har jeg valgt at bringe Jørgen Møllers artikel, ”Når pilen vendes. Om idræt og idrætsforeninger som drivere for udvikling i landdistrikterne”. Heri får vi nemlig et grundigt indblik i livet i idrætsforeningerne i disse år, med udgangspunkt i Østjylland. I delvis modsætning til Bjarne Ibsens artikel er konklusionen her, at idrætsforeningerne ikke kun interesserer sig for idræt, men også for at skabe fælles goder i samfundet, herunder bidrage til udvikling i lokalsamfundet. Tusind tak til de fem bidragydere. Også en tak til sekretær Bente Nielsen, IFUL, for opsætning af artiklerne.

God fornøjelse med læsningen!

Gunnar Lind Haase Svendsen

Lektor på Institut for Forskning og Udvikling i Landdistrikter, SDU, samt formand for Selskab for Landdistrikts- og Regionalstudier (SeLaRS)

Foreninger og social kapital i Danmark af Lars Torpe

1 Indledning

I Robert Putnams nyklassiker fra 1993 slås det afslutningsvist fast: ”Ja, Tocqueville havde ret. Demokratiet svækkes ikke, men styrkes af mødet med et levende civilt samfund” (Putnam 1993:182). Putnam fandt nemlig, at de forskelle, man kan konstatere i den demokratiske politiske styring i Norditalien og Syditalien, til syvende og sidst beror på den mængde social kapital, som genereres i det civile samfund. En kapital, Norditalien er relativt rig på og Syditalien tilsvarende fattig på.

Sådan set var der intet overraskende i denne konklusion. Den faldt i tråd med tidligere undersøgelser af forholdet mellem demokratisk stabilitet og politisk kultur, heriblandt Almond og Verba’s pionerarbejde fra 1963: ”The civic culture”, men den faldt også i tråd med udbredte forestillinger på både højrefløjen og venstrefløjen om det civile samfund som roden til alt godt: Kun i civilsamfundet kan vi være hele mennesker.

Det nye ved Putnam var måske især, at han benyttede betegnelsen ”social kapital” om de forbindelser, individer knytter til hinanden i civilsamfundet, nemlig forbindelser præget af tillid og af gensidighedsnormer udviklet i og gennem sociale netværk. Betegnelsen var ny, men indholdet var sådan set ikke. Og Putnam lagde da heller ikke skjul på slægtskabet til den franske filosof Alexis de Tocqueville, der i 1830’erne havde skrevet bogen ”Democracy in America” (Tocqueville 2002), hvor han havde fæstnet sig ved de frivillige sammenslutningers demokratiske potentialer. Gennem foreningsvirksomhed så Tocqueville muligheden for at overvinde den asociale individualisme, han så dukke frem i det moderne samfund. Og som han frygtede kunne bane vejen for et despotisk styre. Et stærkt civilsamfund var den bedste garant for, at det ikke skete. Tocqueville bruger ikke selv betegnelsen social kapital. Begrebet får først navn langt senere. Men det, han taler om, er i realiteten det samme, nemlig villigheden til at indgå i et samarbejde med andre om fælles løsninger, også selv om man umiddelbart er mest tilbøjelig til at gå egne veje.

I nyere tid er det i første omgang sociologen James Coleman og i anden omgang politologen Robert Putnam, der anvender begrebet social kapital til at indfange den kollektive vilje og evne til at arbejde sammen om fælles løsninger. Afgørende for at disse egenskaber udvikles, ligger for Putnam at se i eksistensen af social tillid, af generaliserede reciprocitetsnormer og sociale netværk, ofte operationaliseret som frivillige foreninger. I denne brug af begrebet er social kapital et kollektivt gode, som kommer alle til gode, uanset om den enkelte selv bidrager til det eller ej.

For Putnam rummer alle foreninger sådanne potentialer, forudsat at de er medlemsstyrede, og medlemmerne deltager i løsning af fælles opgaver. Det er

en påstand, der siden er blevet grundigt problematiseret. Et af de mere hårdtslående argumenter har været påvisningen af, at der i Tyskland før Weimarrepublikkens fald eksisterede et blomstrende foreningsliv, som ikke på nogen måde udgjorde et bolværk mod et despotisk styre – snarere tværtimod (Berman 1997). Mere generelt er det en udbredt opfattelse i den internationale forskningsdiskussion, at foreninger og civilsamfund er overvurderede som kilder til social kapital (Stolle 2003, van Deth *et al.* 2007, Rothstein & Stolle 2007). Synspunktet understøttes af flere surveyundersøgelser, der såvel på landeplanet som på individplanet kun registrerer svage eller ingen sammenhænge mellem foreningsdeltagelse og social tillid og i øvrigt spørger, om en eventuel sammenhæng ikke snarere går den anden vej, således at tillidsfulde mennesker er mere tilbøjelige til at være foreningsaktive end ikke tillidsfulde mennesker (Stolle & Rochon 1998, Uslaner 2002, Newton & Delhey 2005). Har disse skeptikere ret? Svaret kan være både et ja og et nej. Det skal jeg forsøge at uddybe i det følgende.

2 Foreninger og social kapital

Når diskussionen om den sociale kapitals kilder er så væsentlig, skyldes det selvfølgelig, hvilket mange er enige om, at social kapital er en kollektiv ressource, som alle har gavn af. Og samtidigt en ressource, som på linje med andre former for kapital kan være et vigtigt parameter for et områdes eller en nations velstand og velfærd. Har man tillid til hinanden, er der mange ting, der går lettere, både når det handler om at formulere løsninger og efterfølgende at få dem implementeret. Og det er ofte social tillid, der ses som den afgørende grundkomponent i social kapital.

I Putnams bestemmelse af social kapital indgår sociale netværk på linje med social tillid i bestemmelsen af social kapital. Men hvori er det egentlig, at Putnam og andre med ham forestiller sig, at foreningsdeltagelsen bidrager til at skabe social kapital. Også her kan man gribe tilbage til Tocqueville, idet der af ”Demokratiet i Amerika” kan uddrages to måder, hvorpå foreningslivet kan tænkes at bidrage til at øge den sociale kapital. For det første kan frivillige foreninger betragtes som et forbindende led mellem det enkelte individ, det omgivende samfund og staten. De udfylder det offentlige rum og som sådanne er de med til at skabe den sociale sammenhængskraft, som Tocqueville frygtede ville gå tabt i det moderne samfund. For det andet udvikler foreningslivet samarbejdsvaner hos de deltagende individer. Det bliver naturligt at samarbejde om fælles løsninger, man udvikler forståelse for andre synspunkter, og der udvikles færdigheder i samarbejds kunst.

Man kan på den baggrund tale om to funktioner af foreningslivet i relation til social kapital. For det første en direkte funktion, hvor foreningerne binder forskellige dele af samfundet sammen og derigennem skaber et større samarbejde. For det andet en indirekte funktion, hvor foreningerne bidrager til at skabe de holdningsmæssige forudsætninger for et samarbejde med andre. Herunder falder ikke mindst det at have tillid til andre. I det første tilfælde kan

man tale om en forbindende rolle, i det andet tilfælde om en socialiserende rolle.

2.1 Den forbindende rolle: Frivillige foreninger som ”samfundets kit”

Spiller alle foreninger en forbindende rolle, og er alle foreninger nogenlunde lige vigtige i så henseende, vil omfanget af social kapital være ligefrem proportionalt med antallet af foreninger i samfundet. Men så enkelt er det ikke. Det er Tyskland under Weimarrepublikken et ganske illustrativt billede på (Berman 1997). Her var ganske vist et væld af foreninger, men snarere end at ”bygge bro” til omgivelserne bidrog foreningerne til at forstærke de sociale og kulturelle opdelinger. Hertil kommer, at de politiske institutioner ikke var gearede til et samarbejde med samfundets organiserede interesser. På begge områder adskiller den tyske udvikling sig fra den samtidigt danske, hvilket naturligt får én til at tænke på, om vi her finder en medvirkende årsag til den modsatrettede demokratiske udvikling: Hvor det parlamentariske demokrati faldt sammen i Tyskland, blev det konsolideret i Danmark (Gundelach & Torpe 1999).

Erkendelsen af, at det ikke er antallet af foreninger eller foreningsmedlemskaber, der betyder noget, men hvilken karakter foreningerne har, såvel internt som eksternt, fik Putnam til at foretage en sontring mellem åbne og udadvendte foreninger, der producerer ”bridging” social kapital og lukkede og indadvendte foreninger, der producerer ”bonding” social kapital (Putnam 2000). Kun de foreninger, der åbner sig mod omverdenen, har positive effekter på demokratiet og kan betragtes som et positivt tilskud til hele samfundets sociale kapital.

Det har også været fremført, at selv om foreninger er åbne og udadvendte, bidrager de ikke nødvendigvis med det samme tilskud af social kapital. Idrætsforeninger er i dagens Danmark både åbne og udadvendte, men har jo i modsætning til eksempelvis politiske organisationer ikke som deres primære formål at kommunikere med omgivelserne. Formodningen er derfor, at politiske organisationer i større udstrækning end idrætsforeninger bidrager til at forbinde medlemmerne med det omgivende samfund (Stolle & Rochon 1998).

Endelig kan også medlemskabets karakter spille en rolle. Om det overvejende er passivt eller aktivt. Alt andet lige formodes foreninger med et aktivt medlemskab at spille en større rolle i formidlingen mellem individet og det omgivende samfund end organisationer med et overvejende passivt medlemskab. Men dog ikke anderledes end at også foreninger med et helt igennem passivt medlemskab kan spille en forbindende rolle (Wollebæk & Selle 2003).

Hos Putnam opstår social kapital i relationen mellem individer og grupper i samfundet. Social kapital ses med andre ord som et civil-samfundsfænomen, nemlig som et udtryk for den potentielle villighed til at samarbejde langs samfundets horisontale linjer, uanset om de enkelte organisationer, der indgår i samarbejdsnetværket er hierarkisk organiseret eller har en ”græsrodsstruktur”. Derimod er relationen til de statslige og kommunale institutioner mærkeligt

fraværende (Torpe 2007). Det er nok ikke tilfældigt, men afspejler formentlig en civilsamfundscentreret tilgang, som ser relationen mellem individ og stat som værende styret af andre principper end relationerne i det civile samfund, og som derfor også kun vanskeligt kan rumme de netværk, der ligger i krydsfeltet mellem det civile samfund og staten.

Sådanne netværk er med tiden blevet stadig flere i takt med, at velfærdsstaten har nedbrudt grænserne mellem det civile samfund og staten. I dag består grænselandet ikke kun af de organisationer og institutioner, der befolker den politiske offentlighed, men også af en række halvoffentlige og halvprivate netværk, organisationer og institutioner, der deltager i implementeringen af offentlige politikker. Snarere end organisationer, der står uden for og mellem civilsamfundet og staten og formidler mellem disse, indgår de i et omfattende og mangfoldigt offentligt samarbejdsnetværk, som i dag af og til omtales som offentlig-private partnerskaber.

Der er derfor behov for som en del af bestemmelsen af social kapital også at kunne favne disse netværk. Flere har brugt udtrykket ”linking social kapital” som betegnelse for den kapital, der udvikler sig i relationen mellem det private og det offentlige (Szreter 2002, Lowndes & Prachett 2007). I den forbindelse kan der sondres mellem den forbindende kapital, der udvikler sig mellem grupper/organisationer i det civile samfund og den forbindende kapital, der udvikler sig i mødet mellem grupper/organisationer og staten.

2.2 Den socialiserende rolle: Foreningsdeltagelse som kilde til social tillid

Med social tillid menes generaliseret tillid, dvs. tillid til personer, man ikke kender, men som man møder ”på sin vej”. Hvis foreningerne har en socialiserende rolle, må vi derfor forvente, at foreningsaktive personer har højere tillid end ikke foreningsaktive, og at der i lande med mange foreningsaktive mennesker er mere tillid end i lande med få foreningsaktive personer. Forholder det sig sådan?

Ikke hvis man skal tro en række af de kvantitative undersøgelser, der er foretaget. Som nævnt viser disse, at der på landeplanet ikke er nogen sammenhæng mellem foreningsdeltagelse og social tillid og på det individuelle plan i bedste fald kun en beskedent sammenhæng (Hooghe 2007). De fleste af disse analyser anvender talmateriale fra den internationale værdiundersøgelse. Som afhængig variabel anvendes følgende spørgsmål: ”Alt i alt – mener De, at folk er til at stole på eller mener De, at man ikke kan være for forsigtig, når man har med mennesker at gøre”. Svarkategorien er dikotom: ”De fleste er til at stole på”, og ”man kan ikke være forsigtig nok”. Som uafhængige variabler anvendes et spørgsmål om, hvilke foreninger man tilhører, og om man udfører frivilligt arbejde i disse.

Det er med henvisning til disse undersøgelser, at den såkaldte civilsamfundstilgang til studiet af den sociale kapitals kilder afvises til fordel for en politisk

institutionel tilgang (Rothstein & Stolle 2007). Spørgsmålet er imidlertid, om der ikke er tale om en lige hurtig nok afvisning. Fælles for de ovennævnte undersøgelser er nemlig, at de ikke tager hensyn til den forskellige kontekst, foreningerne indgår i. De tager m.a.o. ikke hensyn til, at medlemskab og frivillig aktivitet kan betyde noget forskelligt, afhængigt af om der eksempelvis er tale om et afrikansk eller et europæisk land. Sådanne hensyn bør nok tages. I hvert fald viser en nyligt offentliggjort undersøgelse af Sigrid Rossteutcher (2008), at der er væsentlige forskelle mellem vestlige lande og andre lande i verden. På landeplanet viser der sig nemlig i Vesteuropa at være en rimelig stærk sammenhæng og på individplanet en svag til moderat sammenhæng mellem foreningsdeltagelse og social tillid. Derimod er sammenhængen på begge planer meget svag eller endog negativ i Østeuropa, Afrika og til dels Asien.

Interessant er ikke mindst det forskellige udfald i Øst- og Vesteuropa, for selv om disse lande befinder sig i samme verdensdel, ved vi, at der på grund af den langvarige periode med forskellige regimeformer i det 20. århundrede er store forskelle i den måde, hvorpå det civile samfund er organiseret. Ganske vist er de vesteuropæiske lande forskellige på en række punkter, men der er også nogle klare fællestræk med hensyn til foreningsstruktur og samarbejde med det offentlige (Maloney & Rossteutscher 2007). Det kan være det, der slår igennem.

Den relativt svage sammenhæng på individplanet kan desuden pege i retning af, at socialiseringsfunktionen betyder mindre end den forbindende funktion. Hvis det var socialiseringsfunktionen, der betød noget, ville vi have forventet en klar sammenhæng mellem frivillig aktivitet i foreningerne og social tillid, men der viser sig kun at være en svag sammenhæng. Rent faktisk er sammenhængen mellem frivillig aktivitet og tillid noget svagere end sammenhængen mellem tilhørsforhold og tillid.

At socialiseringsfunktionen ikke spiller nogen stærk rolle kan ikke undre. Organisationer spiller generelt en mindre rolle i holdningsdannelsen, end de gjorde for 50 år siden eller mere. På det område har individualiseringen og de hermed forbundne krav om større refleksivitet sat sig igennem (Gundelach & Torpe 1997). Hertil kommer, at andre socialiseringsinstanser har vundet frem. Noget forskning tyder på, at tilliden til omgivelserne grundlægges i barndommen (Uslaner 2002), og her betyder institutioner som skolen og familien nok mere end foreningerne. Det kan dog godt tænkes, at foreningsdeltagelsen senere i livet kan spille en marginal rolle, men her må man igen antage, at andre relationer har større betydning, f.eks. arbejdspladsen og øvrige institutioner, man er i kontakt med i dagligdagen, samt endelig de informationer, man via offentligheden får om andre grupper og samfundsforhold mere generelt.

At det er på landeplanet snarere end på individplanet, vi ser en sammenhæng mellem foreningsdeltagelse og social tillid i Vesteuropa, tyder på, at det er via den forbindende rolle, at foreningerne i dag skaber social kapital. Effekten skabes således ikke på det individuelle plan, men på samfundsplanet som et

resultat af evnen og viljen til at indgå i fælles drøftelser og aftaler om løsning af fælles samfundsmæssige problemer. Der er altså ikke tale om en effekt, der udgår fra civilsamfundet alene. Snarere opstår den i samspillet mellem foreningerne og staten. Jo mere tillid, der genereres i dette samspil, jo større vil den sociale sammenhængskraft vise sig at være.

3 Foreningers betydning for social kapital i Danmark: Tre perioder

Jeg skal i det følgende i meget kort form søge at illustrere, hvordan forenings-samfundet historisk set kan have bidraget til produktionen af social kapital i Danmark både i kraft af dets socialiserende og dets forbindende rolle. Jeg vil sondre mellem tre perioder (Torpe 1998). Den første periode går fra 1850'erne til omkring 1900. I den periode er det især socialiseringsfunktionen, der har betydning. Den anden periode går fra 1900 til 1950'erne. I denne periode kommer den forbindende funktion til, så det både er denne og socialiseringsfunktionen, der genererer social kapital. Endelig har vi den tredje periode fra 1950'erne til i dag, hvor det mere og mere alene bliver den forbindende funktion, der får betydning for den sociale kapitaldannelse.

3.1 Fra 1850'erne til omkring 1900

Det er i 1850'erne i forlængelse af den nye grundlovsparagraf om foreningsfrihed, at vi for alvor ser foreninger skyde frem. Mange af dem dannes af bønderne i bestræbelsen for at gøre sig økonomisk uafhængige. Ikke mindst de mange nye sparekasser kan fremhæves. Derefter udvikles foreninger knyttet til arbejdet og fritiden. Først og fremmest de mange andelsforeninger på landet og i byerne borgerforeninger, håndværkerforeninger, læseforeninger etc. Nogle af disse foreninger er knyttet til kampen for parlamentarismen og den almindelige og lige stemmeret, men der kommer også nye til som i led i den sociale og politiske kamp, fra 1870'erne og frem først og fremmest de mange nye foreninger knyttet til arbejderbevægelsen. Fælles for en række af disse foreninger, som udgår fra bonde- og arbejderbevægelsen, er, at de fungerer som demokratiske praksisfællesskaber i lidt demokratiske omgivelser. I foreningen var man lige – i det mindste på papiret. Det var mere, end hvad man var i det omgivende samfund. Der er derfor god grund til at tro, at praktiseringen af et samarbejde i foreningerne på formelt lige vilkår var med til at styrke kravet om ligestilling på andre områder af samfundslivet, ligesom man blev opøvet i kunsten at træffe demokratiske vedtagelser. I kraft heraf fik foreningerne en betydelig demokratisk socialiserende betydning, men betydningen rakte videre, idet der blev opbygget en fond af social kapital i form af gensidige relationer og tillid mellem ligesindede individer i de i hovedsagen klassefunderede foreninger.

3.2 Fra omkring 1900 til 1950'erne

I den følgende periode konsolideres og udvides foreningssamfundet. Trinvist organiseres næsten alle lønarbejdere, og stort set alle dele af fritiden organiseres. Vittigheden, at når to mand mødes, danner de en forening, stammer fra den periode. Gradvist sker der imidlertid det, at den klassebaserede organisering af fritiden opløses. Snarere end klassen er det lokalsamfundet eller kommunen, der danner grundlag for foreningsvirksomheden. Det indebærer, at man i stigende grad mødes på tværs af klasserne i foreningerne. Foreningerne arbejder desuden mere sammen, man danner paraplyorganisationer, og man forener sig i nationale sammenslutninger. I stigende grad kommer foreningerne til at spille en forbindende rolle både horisontalt og vertikalt. Således udvikler der sig tætte forbindelser mellem organisationernes folk og folkestyrets folk på lokalt og nationalt plan. I kommunerne er der et tæt personsammenfald, men i stigende grad udgør foreningerne også en rekrutteringsbase for opstilling af medlemmer til Folketinget. På lokalt plan er der tæt løbende kontakt mellem foreningerne og de stedlige by- og sogneråd, og på nationalt plan etableres der fra omkring 1. verdenskrig et mere eller mindre formaliseret samarbejde mellem staten og de store landsdækkende organisationer inden for industri og landbrug. På kultur- og fritidsområdet, hvor antallet af foreninger eksploderer, udvikles den samarbejdsmodel, som også eksisterer i dag, at det offentlige støtter med penge og på anden måde, mens foreningerne er ansvarlige for driften.

3.3 Fra omkring 1950'erne til i dag

Alt tyder på, at foreningssamfundet frem til omkring år 2000 har været under fortsat udbygning. Vi ved, at medlemsorganisationen er steget fra ca. 1980 til ca. 2000 (Torpe 2000, Goul Andersen 2004). Og der er ikke noget, der tyder på, at foreningstætheden er blevet mindre. Ganske vist forsvinder en del foreninger på lokalt plan, men der også kommer hele tiden nye til (Torpe & Kjeldgaard 2003, Ibsen 2006). På det statslige plan udbygges samarbejdet med organisationerne. I første del af perioden primært gennem såkaldte korporative arrangementer, hvor de store landsdækkende organisationer får tillagt en nøglerolle i såvel lovgivnings- som implementeringsfasen. I anden del af perioden svækkes det korporative element til fordel for en mere *ad hoc* betonet, men samtidig bredere organisationsinddragelse (Christiansen & Nørgaard 2003). På det kommunale plan ser vi fra 1980'erne og frem en stigende formalisering af samarbejdet med foreningerne. Foreningerne får sæde i flere udvalg og nævn i kommunerne, især på fritidsområdet, på arbejdsmarkedsområdet og på det sociale område. De bliver ikke mindst tillagt en stigende rolle i tilrettelæggelsen af den sociale indsats i kommunerne. Flere opgaver bliver desuden lagt ud til selvforvaltning hos foreningerne, især i boligområderne. Formaliseringen af kontakterne mellem kommunen og foreningerne betyder, at de bliver mindre personafhængige og tilfældige og mere funktionsafhængige og systematiske. Til gengæld er der et mindre personsammenfald mellem organisationernes folk og folkestyrets folk på såvel det statslige som på det kommunale plan. Men alt i alt ser det ud til, at foreningernes forbindende rolle i produktionen af social kapital styrkes i den tredje periode. Til gengæld svækkes den socialiserende

rolle. Ud over at andre socialiseringsinstanser får større betydning, tyder flere ting på, at relativt færre engagerer sig i den demokratiske medlemsaktivitet i foreningerne (Torpe 2000).

4 Referencer

Almond, G.A. & Verba, S. (1963). *The Civic Culture*. Princeton: Princeton University Press.

Goul Andersen, Jørgen (2004). *Et ganske levende demokrati*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.

Berman, Sheri (1997). "Civil Society and the Collapse of the Weimar Republic". *World Politics*, **49**, 401-429.

Christiansen, P.M. & Nørgaard (2003). *Faste forhold – flygtige forbindelser. Stat og Interesseorganisationer i Danmark i det 20. Århundrede*. Magtudredningen. Århus: Århus Universitetsforlag.

Delhey, J. & Newton, K. (2005). Predicting Cross-National Level of Social Trust: Global Pattern or Nordic Exceptionalism? *European Sociological Review*, **21**, 311-327.

Deth, J. W., Casligione, D. & Wolleb, G. (Eds.) *Social Capital. A Handbook*. Oxford: Oxford University Press.

Gundelach, P. & Torpe, L. (1997). "Social reflexivity, Democracy and New Types of Citizen Involvement" pp. 24-46 in: Deth, Jan W. van, *Private Groups and Public Life. Social Participation, Voluntary Associations and Political Involvement in Representative Democracies*. London: Routledge.

Gundelach, P. & Torpe, L. (1999). "Befolkningens fornemmelse for demokrati: Foreninger, politisk engagement og demokratisk kultur", pp. 70-91 i: Andersen J.G., Christiansen, P.M., Jørgensen, T.B., Tøgeby, L. & Vallgård, S. (Red.). *Den demokratiske udfordring*. København: Hans Reitzels Forlag.

Hooghe, M. (2008). "Voluntary Associations and Socialization", pp. 569-593 in: Deth, J. W., Casligione, D. & Wolleb, G. (Eds.) *Social Capital. A Handbook*. Oxford: Oxford University Press.

Ibsen, B. (2006). "Foreningerne og de frivillige organisationer", pp. 71-118 i: Boje, T.P. Fridberg, T. & Ibsen, B. (Red.). *Den Frivillige Sektor i Danmark – Omfang og Betydning*. København: Socialforskningsinstituttet.

Lowndes, V. & Prachett, L. (2008). "Public Policy and Social Capital" pp. 677-707 in: Deth, J. W., Casligione, D. & Wolleb, G. (Eds.) *Social Capital. A Handbook*. Oxford: Oxford University Press

Maloney, W.A. & Rossteutscher, S. (2007). *Social Capital and Associations in European Democracies. A Comparative Analysis*. London: Routledge.

- Putnam, R.D. (1993). *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*. New Jersey: Princeton University Press.
- Putnam, R.D. (2000). *Bowling alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Rothstein, B. & Stolle, D. (2007). The Quality of Government and Social Capital. A Theory of Political Institutions and Generalized Trust. *Q&G Working Paper Series 2007: 2*. Gothenburg University
- Stolle, D. (2003). "The Sources of Social Capital", pp. 19-42 in Hooghe, M. & Stolle, D. (Eds). *Generating Social Capital. Civil Society and Institutions in Comparative Perspective*. London: Palgrave.
- Stolle, D. & Rochon, T. (1998). "Are All Associations Alike? Member Diversity, Associational Type and the Creation of Social Capital". *American Behavioral Scientist* **42**, 47-65.
- Stolle, Dietlind & Marc Hooghe (2004). "Review article: Inaccurate, exceptional, one-sided or irrelevant? The debate about the alleged decline of social capital and civic engagement in western societies". *British Journal of Politics*. **38**, 149-167.
- Szreter, S. (2002). "The state of social capital: Bringing back in power, politics and history". *Theory and Society* **31**, 573-621.
- Rossteutscher, S. (2008). "Social Capital and Civic Engagement: A Comparative Perspective", pp. 208-237 in van Deth. J. W. Casligione, D. & Wolleb, G. (Eds.) *Social Capital. A Handbook*. Oxford: Oxford University Press
- Tocqueville, Alexis de (2002). *Democracy in America*. Chicago/London: The University of Chicago Press.
- Torpe, L. (1998). "Lokal Organisationsdannelse og Demokrati. Mellem Individ og Fællesskab, Borger og Styre", pp. 49-84 i: Ronit, K. (Red.). *Interesseorganisationer i Dansk Politik*. København: Jurist og Økonomforbundets Forlag.
- Torpe, L. (2000). "Foreninger og demokrati", pp. 79-122 i: Andersen, J.G., Torpe, L. & Andersen, J., *Hvad folket magter. Demokrati, magt og afmagt*. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Torpe, L. (2003). "Social Capital in Denmark. A Deviant Case?" *Scandinavian Political Studies* **26**, 27-48.
- Torpe, L. & Kjeldgaard, T.K. (2003). *Foreningssamfundets sociale kapital. Danske foreninger i et europæisk perspektiv*. Magtudredningen. Institut for Statskundskab Århus Universitet.
- Torpe, L. & Ferrer-Fons, M. (2007). "The Internal Structure of Associations", pp. 96-117 in: Maloney, W.A. & Rossteutscher, S. (2007). *Social Capital and Associations in European Democracies. A Comparative Analysis*. London: Routledge.

Torpe, L. (2007). "Social Kapital og Demokrati", pp. 199-216 i: Hegedahl, P. & Rosenmeier, S.L. (Red). *Social Kapital som Teori og Praxis*. København: Forlaget Samfundslitteratur.

Uslaner, E.M. (2002). *The Moral Foundation of Trust*. New York: Cambridge University Press.

Wollebæk, D. & Selle, P. (2003). "The Importance of Passive Membership for Social Capital Formation", pp. 67-88, in: Hooghe, M. & Stolle, D. (Eds). *Generating Social Capital. Civil Society and Institutions in Comparative Perspective*. London: Palgrave.

Foreningslivets mangfoldighed af Bjarne Ibsen

Foreningen som organisationsform opstod i begyndelsen af 1800-tallet og adskilte sig fra før-moderne sammenslutninger ved at være formaliseret (typisk med nedskrevne regler), ved at være et afgrænset interessefællesskab, ved at medlemskabet er frivilligt og i princippet åbent for alle, og ved at have en demokratisk beslutningsstruktur (Balle-Petersen 1976, Clemmensen 1987). Dette organisatoriske princip vandt mere og mere indpas i løbet af 1800-tallet i takt med de strukturelle ændringer i samfundet, der førte til dannelsen af nye klasser. Modsætningerne mellem de nye klasser kunne ikke indpasses i den traditionelle organisationsstruktur, og foreningerne udfyldte det organisatoriske tomrum, som skiftet fra det traditionelle feudale stændersamfund til det moderne kapitalistiske klassesamfund efterlod. Den samfundsmæssige differentiering skabte behov for nye fællesskaber, og den samfundsmæssige forandring skabte nye organisationsidealer. Foreningerne opstod som sammenslutningsform, samtidig med at de feudale institutioner i by og på land blev nedbrudt, og de blev - i det små og nære - en realisering af demokratiets principper og idealer (Clemmensen 1987, Gundelach 1988).

Foreningslivet er i dag karakteriseret af en stor mangfoldighed. Der findes store landsdækkende foreninger (landsorganisationer) med mere end 1 mio. medlemmer, og der findes et mylder af meget små foreninger med under 100 medlemmer. Der er foreninger, som beskæftiger sig med medlemmernes løn- og arbejdsforhold, andre foreninger samler folk med samme tro eller politiske holdning, andre igen arbejder for at hjælpe personer med en bestemt sygdom, og mange, mange foreninger samler børn og voksne om en af de mange kultur- og fritidsinteresser, danskerne engagerer sig i.

Denne artikel tegner et billede af foreningslivets mangfoldighed. Hvordan foreningerne fordeler sig på forskellige samfundsområder, og hvordan de kan opdeles på fire typer af foreninger. Analysen bygger på data fra en undersøgelse af foreningslivet, som blev gennemført i 2004 i det daværende Fyns Amt, som en del af den såkaldte 'Frivillighedsundersøgelse'. Undersøgelsen omfattede først en registrering af alle foreninger i amtet og efterfølgende en spørgeskemaundersøgelse af et udvalg af de registrerede foreninger (Boje og Ibsen 2006) ¹.

¹ På www.frivillighedsus.dk er undersøgelsen og alle publikationer derfra omtalt. Denne artikel er et uddrag og en redigering af kapitel 4: 'Foreningerne og de frivillige organisationer' fra bogen 'Den frivillige sektor i Danmark – omfang og betydning', udgivet af Socialforskningsinstituttet og redigeret af Thomas P. Boje, Torben Fridberg og Bjarne Ibsen.

1 Foreningers fordeling på samfundsområder

Da registreringen af foreninger i Fyns Amt afsluttedes medio 2004, var der registreret 5.764 lokale og regionale foreninger. I forhold til indbyggertal var der 82 indbyggere pr. forening i Fyns Amt. En undersøgelse af foreningslivet i Aalborg fra 2001 kom frem til, at der fandtes en forening for hver 80 indbyggere i kommunen (Torpe & Kjeldgaard 2003). Hvis disse tal er repræsentative for Danmark som helhed, er der ca. 65.500 foreninger i Danmark. På fem kategorier kan foreningernes opdeles efter deres primære aktivitet og formål:

- Kultur og fritid
- Arbejde
- Bolig og lokalsamfund
- Ideologi og politik
- Velfærd og sundhed.

Tabel 1 viser, hvordan de registrerede foreninger fordeler sig på disse foreningskategorier.

Tabel 1. Antallet af registrerede foreninger opdelt på samfundsområder/foreningskategorier

SAMFUNDSOMRÅDER FORENINGSKATEGORIER	Forening i Fyns Amt	
	N =	Pct.
Kultur og fritid	3.281	57
Kunst og kultur	524	9,1
Idræt, motion og dans	1.444	25,1
Fritid og hobby	1.039	18,0
Undervisning og uddannelse	274	4,8
Velfærd og sundhed	499	8,6
Sundhed	158	2,7
Social indsats og hjælp	341	5,9
Bolig og lokalsamfund	619	10,7
Ideologi og politik	606	10,6
Politik, juridisk bistand mv.	407	7,1
Religion	39	,7
Internationalt arbejde	90	1,6
Miljø og natur	70	1,2
Arbejde	682	11,8
Andet	76	1,3
I alt	5.764	100,0

1.1 Kultur og fritid

Kultur, fritid og idræt er de samfundsområder, hvor der findes flest foreninger. Tilsammen udgør de 57 pct. af foreningerne på Fyn og tilhørende øer. Hver fjerde forening er en idrætsforening, knap hver femte forening er en fritids- eller hobbyforening, og hver tiende forening er en kulturforening. De sidstnævnte omfatter især sang- og musikforeninger, men også foreninger for amatørteater, radio- og fjernsynsklubber, lokalhistoriske foreninger, museumsforeninger, kunstforeninger, etniske kulturforeninger og foreninger til bevarelse af bygninger, skibe eller et landskab. Inden for denne store gruppe af kultur- og fritidsforeninger er skole-, undervisnings- og uddannelsesforeningerne også

placeret (aftenskoler, husholdningsforeninger, foredragsforeninger samt støtteforeninger til såvel offentlige som private skoler og uddannelsesinstitutioner).

1.2 Arbejde

Det næststørste foreningsområde er de arbejdsrelaterede foreninger, dvs. erhvervs- og brancheforeninger (fx erhvervsråd, handelsstandsforeninger, håndværkerforeninger, foreninger for butikker og forretninger i en gade samt foreninger for diverse brancher (malermestre, kørelærere, el-installatører mv.), professionsforeninger (det er foreninger for personer med en bestemt uddannelse eller et bestemt job, dog ikke med sigte på løn- og ansættelsesvilkår, fx Odontologisk Selskab og Bygnings- og Landskabsarkitekter) samt fagforeninger og arbejdsgiverforeninger. Disse foreninger udgør tilsammen 12 pct. af de registrerede foreninger.

1.3 Bolig og lokalsamfund

Det tredjestørste foreningsområde er foreninger for bolig og lokalsamfund, der udgør 11 pct. af foreningerne. Det er først og fremmest boligforeninger, grund ejerforeninger, beboerforeninger, borgerforeninger, ejerlejlighedsforeninger og kolonihaveforeninger, men kategorien omfatter også foreninger for lokale installationer og huse (især vindmøller, antenner og forsamlingshuse), foreninger for lokale opgaver og interesser (fx dige- og pumpelaug, genbrugsforeninger og foreninger til fremme af et lokalt områdes infrastruktur).

1.4 Ideologi og politik

Foreninger, der arbejder for bestemte holdninger, værdier, ideologier eller 'sager' (politik, religion, miljø og natur samt internationale relationer), udgør 11 pct. af foreningerne. Hovedparten af disse foreninger er de politiske vælgerforeninger, tværpolitiske lister, politiske ungdomsorganisationer og andre politiske foreninger (fx Junibevægelsen og Selskabet til værn for dansk folkestyre). Men dertil kommer juridiske rådgivningsforeninger, foreninger til forebyggelse af kriminalitet, forbrugerforeninger samt foreninger for civile rettigheder og menneskerettigheder. De egentlige religiøse foreninger udgør en noget mindre del. Det er fx Luthersk Missionsforening, Indre Mission, Baptistmenigheder, Katolske foreninger, Kirkeligt Samfund, valg- og frimenigheder, Pinsekirken og Jehovas Vidner. I denne gruppe findes de foreninger, der arbejder for en bestemt 'sag'. Det gælder miljøforeninger, naturfredningsforeninger og dyreværnsforeninger samt foreninger, hvis primære sigte er internationale mål eller internationalt samarbejde. Det er fx Amnesty International, ASF Dansk Folkehjælp, Dansk Flygtningehjælp, Dansk Røde Kors, Foreningen Norden, Venskabsforeninger (fx Ghana Venskabsgruppen) og internationale hjælpeforeninger (fx Sri Lanka hjælpen).

1.5 Velfærd og sundhed

Den sidste gruppe af foreninger er de sociale og sygdomsbekæmpende foreninger, der tilsammen udgør 9 pct. af foreningerne. Denne gruppe omfatter også meget forskellige typer af foreninger og organisationer: De sygdomsbekæmpende foreninger, der især er lokale afdelinger af store landsdækkende organisationer (fx Kræftens Bekæmpelse, Hjerteforeningen, Gigtforeningen, Hjerne-sagen mv.), foreninger for handicappede, afholdsforeninger, støtteforeninger for plejehjem og andre sociale institutioner, de mange ældre- og pensionistforeninger, omsorgs- og samværsklubber for typisk ældre, børneklubber og lege-stuer (frivillige 'børneinstitutioner'), diverse støtteforeninger, besøgstjeneste, familieplejeforeninger, foreninger for hjemløse mv.

2 Fire foreningstyper

Nogle foreninger arbejder især for deres egne medlemmer, som derfor kan betegnes som 'medlemsorienteret', mens andre snarere tager sigte på borgere uden for medlemskredsen eller samfundet som helhed, og af samme grund kan karakteriseres som 'samfundsorienteret'. Tilsvarende adskiller foreningerne sig fra hinanden på deres relationer til hinanden og samfundet. Nogle foreninger har overvejende en ekstern rolle som formidler af interesser og værdier og som kampplads for ideologier og interesser, hvor konflikt og modsætninger er en indbygget del af forståelsen og foreningernes identitet ('Konfliktorienteret'). Andre foreninger er i højere grad sted for integration, dvs. dannelsen af sociale bånd med andre mennesker og tilknytning til samfundet, hvor konsensus er det dominerende træk. Her er det foreningens opdragende værdi, der i særlig grad er i fokus (Wollebæk og Selle 2002: 43, Gundelach og Torpe 1997). Af disse to dimensioner kan fire perspektiver for foreningernes samfundsmæssige betydning indkredses.

Figur 1. Typologi over frivillige foreninger og organisationer

	Medlemsorienteret	Samfundsorienteret
Konfliktorienteret	<p>(1) 'Interesseforening'</p> <p>Civilsamfundet som interessekamp (interesseorganisation, korporatisme)</p>	<p>(2) 'Idébestemt forening'</p> <p>Civilsamfundet som værdikamp (folkebevægelse, social bevægelse)</p>
Konsensusorienteret	<p>(4) 'Aktivitetsforening'</p> <p>Civilsamfundet som social mødeplads (social kapital)</p>	<p>(3) 'Lokalforening'</p> <p>Civilsamfundet som social integration (kommunitarisme)</p>

Kilde: Wollebæk og Selle 2002: 45. Ovenstående er omarbejdet lidt i forhold til den norske tekst.

2.1 Civilsamfundet som ”interessekamp”

Foreninger og organisationer, der både er medlemsorienteret og konfliktorienteret, kan karakteriseres som 'interesseorganisationer', der primært arbejder for medlemmernes interesse inden for et afgrænset område, bl.a. ved at søge indflydelse på politiske beslutninger og indgå aftaler på medlemmernes vegne. Ofte forbindes interesseorganisationer med de store brancheorganisationer, arbejdsgiverforeninger og fagforeninger, men de omfatter et meget bredere spektrum af foreninger og organisationer. Fx sygdomsbekæmpende organisationer, der arbejder for bestemte patientgruppers interesser, grundejerforeninger, som varetager boligejernes interesser i et lokalt område, og musikorganisationer der arbejder for bedre vilkår for amatørmusikere. I dette perspektiv stræber foreningen ikke efter at påvirke og ændre (eller bevare) samfundets grundlæggende værdier og strukturer. Det går mere ud på inden for de givne samfundsmæssige rammer at varetage medlemmernes interesser.

2.2 Civilsamfundet som værdikamp

Foreninger og organisationer, der både er samfundsorienteret og konfliktorienteret, kan bedst beskrives ved hjælp af begreberne fra 'Folkebevægelsen'. I dette perspektiv er det den pluralistiske kamp om værdierne og 'det gode samfund', som er i fokus. Ikke som en snæver kamp for egne medlemmers interesser (som 'Interesseorganisationen'), men en bestræbelse på at udfordre det bestående og fremme et bedre samfund (Wollebæk og Selle 2002:53).

I 1951 definerede Skovmand en folkelig bevægelse som *'enhver bevægelse der har til mål at vække og højne det danske samfund eller væsentlige dele deraf, enhver bevægelse, der sætter folket i gang og derved er med til at give det danske samfund sit præg'* (Skovmand 1951: 7). Denne definition er refereret af Gundelach i bogen *'Sociale bevægelser og samfundsændringer'* (1988), hvor han selv definerer en social bevægelse som *'en kollektiv, organiseret handling, der har deltagernes aktivitet som den væsentligste ressource, og som er dannet med henblik på at ændre samfundet'* (Gundelach 1988: 24). Det centrale er ikke, hvilken retning denne ændring har, men at bevægelsen har til formål at forandre samfundet. Det fremgår også af definitionen, at deltagernes aktivitet er den væsentligste ressource, og derfor betragtes organisationer og bevægelser, som overvejende drives af ansatte, ikke som en social bevægelse. Endelig forudsætter en social bevægelse en form for organisering eller sammenslutning. Wollebæk og Selle (2002) mener, at en væsentlig side af – eller forudsætning for – en folkebevægelse er, at lokale engagementer er knyttet sammen i form af organisationer på landsplan, som de lokale foreninger er medlem af.

2.3 Civilsamfundet som social integration

Foreninger og organisationer, som både er samfundsorienteret og konsensusorienteret, kan i idealtypisk forstand beskrives som 'kommunitaristiske'. I dette perspektiv er fokus også rettet mod foreningernes samfundsmæssige orientering, men ikke som en pluralistisk kamp mellem forskellige bevægelsers utopiske stræben mod 'det gode samfund' men i form af et lokalt opgave- og problemorienteret fællesskab med stærke mellem menneskelige bånd og lokalt tilhørsforhold og ansvarsfølelse (Wollebæk og Selle 2002).

Foreningernes værdi og legitimitet har i vid udstrækning været knyttet til deres rolle i lokalsamfundet og ikke mindst til den stærke politiske tro på foreningernes evne til at modvirke lokalsamfundenes opløsning, forebygge sociale problemer, integrere indvandrere, fremme folkesundhed mv. (Ibsen 1992). I USA har dette perspektiv fået ideologisk fodfæste i 'kommunitarismen' (afledt af 'community' = fællesskab) (Wolfe 1989, Etzioni 1993). Grundlaget for kommunitarismen er en kritik af det moderne samfunds påståede individualisering og statslige velfærds politik og en vision om et samfund med større fællesskab og social ansvarlighed. I bogen *'The Moral Dimension'* (1993) kritiserer Etzioni den dominerende opfattelse hos økonomerne og liberalisterne af mennesket som et autonomt og rationelt individ og betoner i stedet tilhørsforholdet til de sociale fællesskaber som grundlaget for moral og menneskelig handling. På

den anden side er han også stærkt kritisk over for den rettighedsbaserede velfærdspolitik og mener, at der bør ske en ændring af forholdet mellem rettigheder og pligter. Fællesskaberne bør derfor, ifølge kommunitaristerne, have nye opgaver og forpligtelser, som kan genskabe det moralske grundlag i lokalsamfundet. I forlængelse af dette lokale perspektiv er kommunitaristerne kritiske over for almene og universelle regler og lægger i stedet vægt på, at regler og moral er knyttet til det konkrete fællesskab. Slogordet er, at 'frie individer forudsætter et fællesskab', og målet er at styrke de moralske bånd i alle lokale fællesskaber.

2.4 Civilsamfundet som social mødeplads

Foreninger og organisationer, der primært er medlemsorienteret og konsensusorienteret, har de seneste år fået større legitimitet ved den store teoretiske og politiske interesse for begrebet 'social kapital'. I dette perspektiv skal vi finde foreningernes værdi og betydning i det interne foreningsliv: I de aktiviteter foreningen beskæftiger sig med, og den måde den fungerer på. Foreningernes værdi ligger i den socialisering, som deltagelsen i foreningen bevirker i form af demokratisk læring, tillid, normer for samarbejde og fællesskab mv. Denne forestilling har i mange år været stærk i mange foreningers selvforståelse. 'I foreningerne lærer man demokratiets spilleregler', 'man erfarer, at man også skal yde for at kunne nyde' osv.

I nyere tid har denne forståelse af foreningerne fået ny energi og inspiration fra teorien om 'social kapital', især i den udlægning som den amerikanske politolog Robert Putnam repræsenterer. Putnam definerer social kapital som 'egenskaber ved det samfundsmæssige liv - som tillid, normer og netværk -, der fremmer samarbejdet mellem deltagerne og dermed forbedrer samfundets effektivitet' (Putnam 1993: 167. Egen oversættelse). Det centrale ved begrebet er tillid, som ifølge Putnam opstår af to med hinanden forbundne kilder: sociale netværk, hvor især foreningerne tillægges en vigtig rolle, og normer for gensidighed.

Ifølge Putnam har foreninger og frivillige organisationer nogle karakteristika, som i særlig grad fremmer dannelsen af social kapital. For det første er de præget af horisontale, ligeværdige sociale relationer - til forskel fra vertikale og hierarkiske relationer -, som udvikler tillid mellem mennesker og fremmer kollektiv handlen. Foreningslivets vigtigste betydning er derfor, at det er en arena for aktivitet og en social mødeplads, hvor man kan lære gennem erfaring, at andre er til at stole på, bygge sociale netværk og kompetence og få interesse for samfundsspørgsmål (Wollebæk og Selle 2002). For det andet skaber de ofte forbindelser til omverdenen i form af kontakter til og samarbejde med andre foreninger, kommunale institutioner, virksomheder mv.

2.5 Fordelingen på de fire typer

Alle fire perspektiver for den frivillige sektors rolle og betydning præger i varierende grad de forskellige foreningskategorier, og man kan ikke entydigt indplacere en forening eller en foreningskategori i en af typerne. Alle kategorier og de fleste foreninger indeholder en blanding.

Til at belyse foreningernes rolle og funktion, svarede foreningerne på en række spørgsmål, som er en operationalisering af de to dimensioner, der fremgår af figur 1. I den horisontale dimension skelnes der mellem, om det forventes af foreningerne, at de arbejder for deres egne medlemmer (medlemsorienteret), eller om forventningen snarere går på, at de arbejder for bredere grupper eller samfundet som helhed (samfundsorienteret). Til at indkredse foreningernes placering på denne dimension benyttes foreningernes svar på følgende to alternativer:

1. *'De fleste aktiviteter i foreningen er kun for medlemmerne'* versus *'De fleste aktiviteter i foreningen er åbne for alle interesserede'*.
2. *'Foreningen er først og fremmest en forening for folk, der interesserer sig for de særlige aktiviteter, som foreningen beskæftiger sig med'* versus *'Foreningen er først og fremmest en forening for beboere i det lokalområde, hvor den hører til (som en del af lokalområdet)'*

Foreningerne kunne sætte kryds på en skala fra 1 til 5. Var de enige i det første udsagn satte de kryds ved 1, mens krydset blev sat ved 5, hvis de var enige i det andet udsagn. Hvis foreningen hverken var helt enig i det ene eller det andet standpunkt, kunne den sætte kryds ved et tal mellem de to yderpunkter (2, 3 eller 4). Ved at sammenligne de forskellige foreningskategoriers gennemsnitstal for foreningernes svar finder man frem til foreningskategoriernes relative placering på denne dimension. Et lavt tal er udtryk for, at foreningsområdet overvejende er medlemsorienteret, mens et højt tal er udtryk for, at foreningsområdet overvejende er samfundsorienteret.

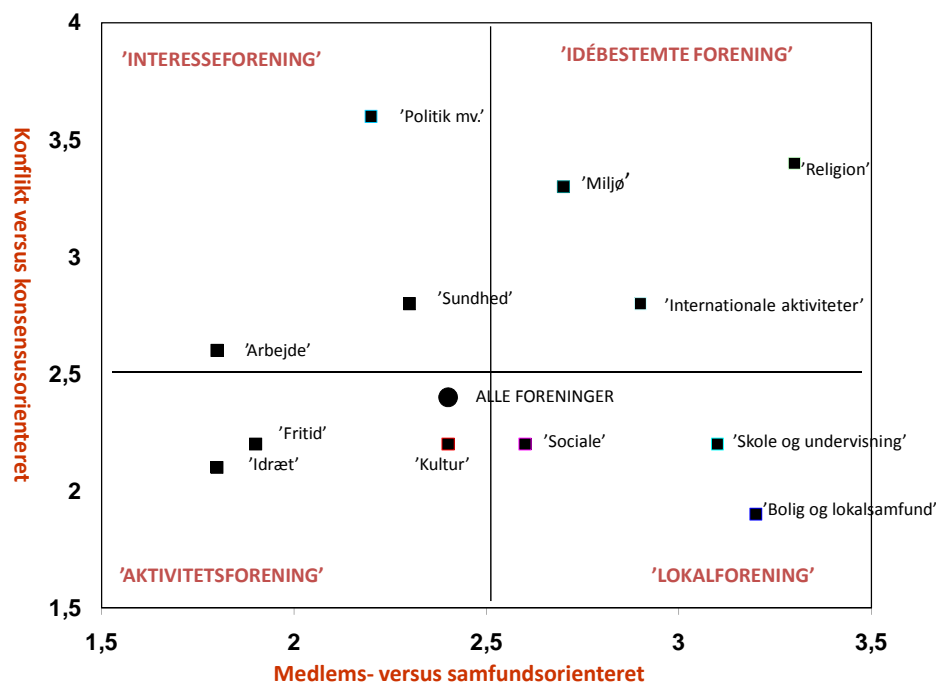
I den vertikale dimension skelnes der mellem, om foreningerne primært er et fællesskab med andre mennesker med samme interesser (konsensusorienteret), eller om det er varetagelsen af og kampen for interesser og værdier, der i særlig grad er foreningernes opgave (konfliktorienteret). Til at indkredse foreningernes placering på denne dimension benyttes foreningernes svar på disse svaralternativer:

1. *'Foreningen er i overensstemmelse med gængse holdninger i samfundet'* versus *'Foreningen er i opposition til dominerende holdninger i samfundet'*
2. *'Det er ikke vigtigt for os at overbevise andre om vores ideer'* versus *'Det er meget vigtigt for os at overbevise andre om vores ideer'*.

Indekset på den vertikale dimension er konstrueret på samme måde som indekset for den horisontale dimension. Et relativt lavt tal er udtryk for, at forenings-

området overvejende er konsensusorienteret, mens et relativt højt tal er udtryk for, at foreningsområdet overvejende er konfliktorienteret. Ved at kombinerede disse to dimensioner får vi fire foreningstypologier: Interesseforeningen, den idébestemte forening, lokalforeningen og aktivitetsforeningen (figur 2).

Figur 2. Foreningernes syn på deres egen rolle, opdelt på foreningskategorier. Gennemsnitsværdier på skalaer fra 1 – 5

I øverste venstre hjørne findes foreningerne, der er medlemsorienterede og konfliktorienterede, som kan betegnes som 'Interesseforeninger'. Denne foreningstype findes især blandt de politiske foreninger (inklusiv diverse retshjælpsforeninger), branche-, professions- og fagforeningerne samt sundhedsforeningerne. Det er da også blandt disse foreningskategorier samt miljø- og naturforeningerne, at forholdsvis flest foreninger svarer, at de har engageret sig i offentlige og politiske spørgsmål. Mens 47 pct. af 'interesseforeningerne' og 41 pct. af de 'idébestemte foreninger' svarer, at de har engageret sig i politiske spørgsmål, gælder det samme kun for 24 pct. af 'lokalforeningerne' og 19 pct. af 'aktivitetsforeningerne'. For foreningslivet som helhed spiller 'interesseorganisations-perspektivet' imidlertid en relativ lille rolle. Det er et perspektiv, som spiller en meget større rolle på landsorganisationsplan.

I øverste højre hjørne findes de samfundsorienterede og konfliktorienterede foreninger, som tilhører typologien 'Den idébestemte forening'. Dette perspektiv spiller en betydelig større rolle på landsplan end på det lokale og regionale plan. Den idébestemte forening findes først og fremmest hos de religiøse foreninger, natur- og miljøforeningerne og de internationale foreninger. Det er især disse foreningskategorier sammen med kategorierne 'politik og 'skole og undervisning', der kommer tættest kriterierne for at være en 'Folkebevægelse', hvor kampen for og udbredelsen af særlige værdier, holdninger eller ideologier

er en væsentlig side af foreningernes selvforståelse, samtidig med at de er en del af en bevægelse (medlem af en landsorganisation ol.). Det er da også de idébestemte foreninger og interesseforeningerne, dvs. foreninger der er konfliktorienterede, der især bygger på særlige værdier eller ideologier.

I nederste højre hjørne findes de samfundsorienterede og konsensusorienterede foreninger, som tilhører typologien 'Lokalforening'. Det er først og fremmest blandt bolig- og lokalforeningerne og i noget mindre grad skole- og undervisningsforeningerne og de sociale foreninger, at denne foreningstype findes. Det er også disse foreningskategorier samt idræts- og fritidsforeningerne, der har forholdsvis flest foreninger, der hører til i et afgrænset lokalt område. Den anden side af det kommunitaristiske samfundsideal – at foreningen føler sig forpligtet til at løse sociale problemer i samfundet – lever lokalforeningen dog typisk ikke op til. 63 pct. af 'lokalforeningerne' og 52 pct. af 'aktivitetsforeningerne' svarer således entydigt, at det *'ikke er foreningens opgave at løse sociale problemer'*. Hos 'interesseforeningerne' og 'de idébestemte foreninger' er det henholdsvis 37 og 39 pct. Lokalforeningen samler således folk fra lokalsamfundet, men de fleste af disse foreninger føler sig ikke ansvarlige for hele lokalsamfundet.

I nederste venstre hjørne er foreningerne både medlemsorienterede og konsensusorienterede, og denne foreningstype kan betegnes som 'Aktivitetsforening'. Aktivitetsforeningen findes først og fremmest blandt idrætsforeningerne, kulturforeningerne og fritids- og hobbyforeningerne. Det falder naturligt at benytte denne betegnelse, fordi disse foreninger først og fremmest samler medlemmer om en idræts-, fritids- eller kulturaktivitetsinteresse. Sammen med de religiøse foreninger og de sociale foreninger er det også disse foreninger, der bedst formår at involvere medlemmerne (deltagelse i foreningsfester, den årlige generalforsamling eller frivilligt arbejde). Dette aktivitetsbaserede fællesskab findes imidlertid også i mange af foreningerne under de andre foreningskategorier. I det hele taget lever en meget stor del af foreningslivet op til antagelserne om, hvordan foreninger kan bidrage til dannelsen af social kapital, mens det spiller en forholdsvis lille rolle i landsorganisationerne.

3 Perspektivering

Analysen tydeliggør, at der er væsentlige forskelle på de funktioner, roller og selvforståelser, de forskellige kategorier af foreninger har. Til trods for at de fleste sikkert kan genkende denne forskellighed i foreningslivet, er der imidlertid en tendens til at betragte foreningerne som idébaserede og lokale, og i forlængelse deraf er det en udbredt forestilling, at foreningerne er lokalsamfundets krumtap, at foreningerne er de bedste til at klare integrationen af etniske minoriteter, og at foreningerne står klar til at påtage sig velfærds- og forebyggelsesopgaver. Denne analyse og andre resultater fra foreningsundersøgelsen giver grund til at betvivle det realistiske i regeringens og kommunernes store forventninger til foreningslivets potentielle indsats på velfærds- og sundhedsområdet. Langt hovedparten af foreningerne og de frivillige findes på

fritids- og kulturområdet, og disse foreninger har sjældent velfærd, integration og sundhed som sit eksplicite formål (Ibsen, Boje og Frederiksen 2008).

Det er imidlertid en alt for unuanceret og forenklet konklusion. For det første har foreningerne uden tvivl en helt generel velfærdsfunktion, selvom de fleste af dem ikke opfatter sig som foreninger til løsning af sociale og sundhedsmæssige problemer. For det andet spiller foreningerne – viser anden forskning – en stor rolle for dannelsen af social kapital – i form af netværk, generaliseret gensidighed og tillid – og demokratisk selvorganisering, som antages at have væsentlig betydning for opbakningen til et solidarisk velfærdsamfund.

4 Referencer

Balle-Petersen, Margaretha (1976): *Foreningstiden. I: Det forsømte århundrede*. Dansk Kulturhistorisk Museumsforening.

Clemmensen, Niels (1987): *Associationer og foreningsdannelse i Danmark 1780 – 1880*. Alvheim & Eide.

Etzioni, Amitai (1988). *The Moral Dimension. Toward A New Economics*. The Free Press.

Gundelach, P.(1988): *Sociale bevægelser og samfundsændringer*. Århus. Politica.

Gundelach, Peter og Torpe, Lars (1997): *Social kapital og foreningernes demokratiske rolle*. i *Politica*, 29. årg. nr. 1, 1997.

Ibsen, Bjarne (1992). *Frivilligt arbejde i idrætsforeninger*. 348 sider. DHL/systime.

Ibsen, B. (2006) 'Foreningerne og de frivillige organisationer', in T. P Boje, T. Fridberg & B. Ibsen (eds) *Den frivillige sektor i Danmark – Omfang og Betydning*, pp. 71-117. København: Socialforskningsinstituttet.

Ibsen, Bjarne, Thomas P. Boje og Morten Frederiksen (2008). Den frivillige sektors velfærdspotentiale. Sammenligning af det sociale og det kulturelle område. I Ibsen, Bjarne, Thomas P. Boje og Torben Fridberg. *Det frivillige Danmark*. Syddansk Universitet.

Putnam, Robert (1993). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton University Press. New Jersey.

Putnam, Robert (2000): *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.

Skovmand, Roar (1951). *De folkelige bevægelser i Danmark*. København: Schultz.

Torpe, Lars og Kjeldgaard, Torben K. (2003). *Foreningssamfundets sociale kapital. Danske foreninger i et europæisk perspektiv*. Magtudredningen.

Wolfe, Alan (1989). *Whose Keeper? Social Science and Moral Obligation*. University of California Press.

Wollebæk, Dag og Per Selle (2002): *Det nye organisasjonssamfunnet. Demokrati i omformning*. Bergen: Fagbokforlaget.

LAG-foreningers legitimitet under LEADER+ og i dag *af Annette Aagaard Thuesen*

Som en del af landdistrikts- og fiskeriudviklingsprogrammerne 2007-2013 er der blevet dannet 56 lokale aktionsgrupper (LAG'er) fordelt over hele Danmark. LAG'erne skal arbejde med at opfylde målsætninger i de to programmer inden for områderne diversificering af økonomien og forbedring af levevilkårene i landdistrikter samt bæredygtig udvikling i fiskeriområder (FVM 2007a og FVM 2007b). Det skal ske gennem udformningen og implementeringen af områdebaserede udviklingsplaner. Helt konkret skal det ske via:

- fremme af den lokale udvikling gennem samarbejde med frivillige kræfter i lokalsamfundet, kommunale og regionale aktører, organisationer m.v., herunder indstilling af projekter til tilskud
- aktiv deltagelse i den samlede udviklingsindsats i området
- iværksættelse af selvstændige initiativer til projekter og processer (FVM 2007a bilag 2, FVM 2007b bilag 2).

LAG'erne er organiseret som foreninger med repræsentanter i bestyrelsen fra henholdsvis 1) Lokale borgere, 2) Lokale virksomheder og erhvervsorganisationer, 3) Lokale natur-, miljø-, borger-, og fritidsforeninger, og 4) Offentlige myndigheder (DFFE 2007a og 2007b). De er således et af de seneste skud på stammen inden for foreningsverdenen i Danmark.

Ifølge Rådets Forordning skal de danske LAG foreninger fungere som lokale partnerskaber, og de er en videreførelse af de LAG partnerskaber, som har fundet sted i de tidligere fællesskabsinitiativer LEADERI, LEADERII og LEADER+ (CEC 2006). De kan samtidig ses som et led i det, OECD beskriver som det nye landdistriktsparadigme, hvor der er sket et skift fra government til governance (OECD 2006). I dette lys kan LAG'erne benævnes styringsnetværk. Styringsnetværk er ikke nødvendigvis demokratiske, men deres demokratiske forankring kan forsøges opnået (Sørensen og Torfing 2005).

Der er store forskelle på, hvordan de tidligere 12 danske LAG'er under LEADER+ programmet var organiseret, og hvordan de nuværende 56 LAG'er er organiseret. Fra dansk side har man i forhold til de 56 nye LAG'er ladet sig inspirere af den finske måde at gøre det på, hvilket er årsagen til, at det nu er et krav, at de organiseres som foreninger med årlige generalforsamlinger og en medlemsskare bag. Dette er hovedsageligt sket ud fra et ønske om at styrke LAG'ernes legitimitet. Hovedparten af de 12 danske LAG'er fra den forrige periode var ifølge deres vedtægter også foreninger, dette var dog uden årlige generalforsamlinger og medlemmer.

Hensigten med denne tekst er kort at berøre, hvad det kan betyde for LAG'ernes legitimitet, at de bliver organiseret som foreninger med årlige valg og medlemsdemokrati. Spørgsmålet om legitimitet er for det første relevant at belyse, fordi offentlige penge fordeles gennem LAG'erne. En anden grund til

at spørgsmålet er relevant, er, at LAG'erne beslutter og implementerer strategiske udviklingsplaner på samme tid som andre landdistriktsrelaterede styringsnetværk som eksempelvis vækstfora. Det er for det tredje blevet aktualiseret at beskæftige sig med LAG'ernes legitimitet på grund af den større udbredelse fænomenet har fået med en udvidelse fra eksempelvis 12 til 56 LAG'er i Danmark, 12 til knap 70 LAG'er i Sverige og fortsat omkring 58 LAG'er i Finland.

Det overordnede spørgsmål for teksten lyder således:

- Hvad betyder det for LAG'ernes legitimitet, at de bliver organiseret som foreninger?

Teksten er disponeret på følgende måde:

- Hvad er legitimitet?
- Hvad er partnerskaber og foreninger?
- De danske LAG'er under LEADER+ og legitimitet
- De finske LAG'er under LEADER+ og legitimitet
- De danske LAG'er under landdistrikts- og fiskeriudviklingsprogrammerne 2007-2013 og legitimitet
- Hvad betyder det for LAG'ernes legitimitet, at de bliver organiseret som foreninger?

1 Hvad er legitimitet?

Legitimitet handler ifølge Weber (1964) om retfærdiggørelse af politiske magtforhold eller mere specifikt om at tage beslutninger eller initiativer, som både individer og fællesskabet vil acceptere. Gennem historien er det forskellige ting, som har skabt legitimitet. Weber skelnede mellem tre typer af autoritet, som årsager til legitimitet. Det drejede sig om traditionel dominans, karismatisk dominans og legal dominans, hvor den sidstnævnte type er karakteristisk for moderne samfund.

Scharpf (1997) skelner mellem to former for legitimitet "input legitimitet" og "output legitimitet". Scharpfs begreber er meget anvendelige i en første fastlæggelse af LAG'ers legitimitet. Input legitimitet bygger på styring via folket. Beslutninger regnes for legitime, hvis de gennemfører folkets vilje. Output legitimitet vedrører styring for folket, og beslutninger er således legitime, hvis de tjener folket. Hvis man anvender output orienterede argumenter er det okay at uddelegere beslutninger til eksperter og netværksaktører, hvis de skaber bedre og mere effektive resultater. I en undersøgelse af LAG'ers input legitimitet er det relevant at vurdere procedurerne for adgang til LAG'en (hvordan man kan blive partner i LAG'en/bestyrelsesmedlem i LAG'en) og procedurerne for indflydelse på LAG'ens arbejde i øvrigt (hvordan man kan øve indflydelse på beslutningerne i partnerskabet). Ifølge Scharpf mister input orienterede legitimitetsargumenter deres styrke, når geografiske afstande til de valgte repræsentanter stiger, eller når antallet af mennesker, som udgør demos, stiger. Dette

skyldes, at et mindretal vil være mindre tilbøjelige til at bøje sig for flertallets beslutninger, når afstandene er høje, eller mange ukendte mennesker er involveret. I en undersøgelse af LAG'ers output legitimitet, skal der fokuseres på deres problemløsende kapacitet (i hvilken udstrækning LAG'en leverer gode resultater). Output orienterede legitimitetsargumenter vil miste deres styrke, hvis output udebliver. Det vil sige, hvis der ikke leveres de forventede resultater.

2 Hvad er partnerskaber og foreninger?

En forening er kendetegnet ved nedskrevne vedtægter med en formålsparagraf, uafhængig regnskabsaflægning, åbent og frit medlemskab og årlige generalforsamlinger, hvor der vælges en bestyrelse (Balle-Petersen 1976, Boye and Ibsen 2006, Clemmensen 1987, Torpe 2000). Således er adgangs- og indflydelsesprocedurer, det vil sige input legitimitet, højt vægtet i foreninger. Valghandlingen i foreninger er netop et af de områder, hvor foreninger adskiller sig fra partnerskaber, idet måden folk får adgang til partnerskaber på, oftest gives mindre opmærksomhed. Partnerskaber bliver sjældent etableret for at styrke (input) demokratiet, men snarere for at løse komplekse samfundsmæssige spørgsmål (output), som hver enkelt part ikke er i stand til at løse alene.

Partnerskaber kan både være kendetegnet ved individuel repræsentation og organisationsrepræsentation, det vil sige ved, at man sidder i partnerskabet som enkeltperson og udelukkende repræsenterer sig selv, eller at man sidder i partnerskabet som repræsentant for en organisation eller forening. Partnerskaber kan desuden være domineret af identitets- eller legitimitetsproblemer (Hardis 2004). Hvis man i et partnerskab har succes med at skabe en stærk identitet i organisationen og bliver en reel sammentømret udviklingsorganisation, kan det ofte ske på bekostning af legitimiteten fra de deltagende parters bagvedliggende organisationer. På den anden side vil muligheden for skabelse af fælles identitet være svækket, hvis parterne fastholder de legitimitetsoverbevisninger, som moder-organisationerne har.

De nuværende danske LAG foreninger befinder sig et sted imellem rene foreninger og rene partnerskaber. Fra foreninger henter de først og fremmest strukturen med generalforsamlinger samt åbent og frit medlemskab. Fra partnerskaber henter de, at der skal være repræsentation af de fire socioøkonomiske grupperinger lokale borgere, lokale virksomheder og erhvervsorganisationer, lokale natur-, miljø-, borger-, og fritidsforeninger, samt offentlige myndigheder.

3 De danske LAG'er under LEADER+ og legitimitet

De danske LAG'ers legitimitet under LEADER+ 2000-2006 vil her blive eksemplificeret ved LAG Vestsjælland (NMR 2007). Der var ikke nogle klare adgangsprocedurer i LAG Vestsjælland i LEADER+ perioden. De 12 medlemmer af LAG'en var blevet udnævnt og ikke valgt, hvilket var helt i overens-

stemmelse med de regler, som ministeriet havde fastlagt. Initiativtagerne havde taget kontakt til de væsentlige parter i området (myndigheder, organisationer, institutioner og andre), som hver havde valgt en repræsentant til LAG'en. Koordinatoren for LAG Vestsjælland sagde om dette: *"Vi anlagde bare det synspunkt, at det skulle være væsentlige aktører, som også var dybt involverede i udviklingsarbejde, så vi kom på tværs af samfundet og kunne få nogle synspunkter ind fra forskellig side"*. Der var ikke nogle egentlige vurderinger af adgangs- og indflydelsesprocedurer, altså af partnerskabets input legitimitet. Dette betød, at det som udenforstående ville være svært at få indflydelse på beslutningsprocedurerne i LAG'en. Ministeriet tog ikke initiativ til at sikre LAG Vestsjællands eller de andre 11 LAG'ers input legitimitet, og bekymrede sig heller ikke om gruppernes sammensætning. Dette ændrede sig efter midtvejsevalueringen, men de egentlige ændringer i forhold til overvågningen af LAG'ernes input legitimitet kom først med den nye programperiode, hvor det blev obligatorisk for LAG'er at organisere sig som foreninger. Dette skete på baggrund af inspiration fra Finland, hvor LAG'erne netop siden 1990'erne har været organiseret som foreninger.

Med hensyn til resultaterne af LAG Vestsjællands arbejde, altså det som skulle være med til at sikre den anden legitimitetsdimension, outputlegitimitet, så kan det siges, at fokus i LAG Vestsjællands projekter var på et organisatorisk mellemniveau, på at skabe netværk, og på at brede projekter ud, så de dækkede et større område, det være sig geografisk eller sektorielt. Shelter projektet var et eksempel på, at LAG'en fik en person til at se ud over, hvad han oprindeligt havde planlagt, og derved skabte flere arbejdspladser i området (på savværket og i turismen). Om dette sagde et LAG medlem: *"Ja for eksempel shelterprojektet var jo et projekt, som jeg har været meget involveret i. Det var et partnerskabsprojekt, hvor vi sagde til den mand, der kom og sagde, jamen jeg har en idé. Hvor vi sagde, jamen, gå hjem og prøv at lave et bedre projekt. Fordi det var for snævert, det projekt han kom med. Og det gjorde så, at... Ja så kom Friluftsrådet med penge, kommunerne kom med penge, mange kom med penge til det her projekt. Og vi fik et stort projekt op at stå, som vi jo også er kendt for ude omkring i Europa"*. Shelterprojektet blev fremvist på den afsluttende LEADER+ konference i Portugal i november 2007, ligesom det blev formidlet til blandt andet en nationalpark i Nottingham Forrest, England.

LAG Vestsjælland gennemførte i alt 66 projekter. LAG Vestsjællands egne opgørelser viser, at de 1,6 millioner Euro, de modtog fra EU førte til en samlet omsætning på 8 millioner. Det vurderes, at LAG'en skabte 200 arbejdspladser og etablerede 30 nye netværk. LAG Vestsjælland lavede borgerinddragelse via etableringen af udviklingsværksteder både i lokalsamfund og tematisk. Der blev også afviklet udviklingsværksted for at få LAG'ens strategiske retning fastlagt. LAG'en informerede om sit arbejde via en hjemmeside, informationsmøder, brochurer samt via avisomtale.

4 De finske LAG'er under LEADER+ og legitimitet

De finske LAG'ers legitimitet under LEADER+ perioden 2000-2006 vil her blive eksemplificeret ved LAG Karhuseutu (NMR 2007). LAG Karhuseutu var i LEADER+ perioden en forening med 200 medlemmer, heraf 80 individer, 80 foreninger og 20-30 små virksomheder, som alle betalte et årligt kontingent. Bestyrelsen bestod af 10 personer valgt på en årlig generalforsamling. Ministeriet for Landbrug og Skovbrug havde fastlagt regler for sammensætningen af LAG'en mellem private personer, offentlige myndigheder samt foreninger, ligesom der var blevet indlagt en begrænsning på maksimalt 6 års repræsentation i bestyrelsen ad gangen. Den måde, LAG Karhuseutu var organiseret på, betød, at det var generalforsamlingen, som fastlagde sammensætningen af bestyrelsen, og at adgang til bestyrelsen var åben for alle, som kunne opnå valg. LAG Karhuseutus input legitimitet var altså høj. Som en konsekvens af overvågning fra ministeriets side var det ikke muligt at repræsentere gruppen 'private personer' og så samtidig være bestyrelsesmedlem i for eksempel et forsamlingshus eller en lokal landsbyforening. Det var heller ikke muligt for en person at repræsentere gruppen foreninger eller privatpersoner, hvis man gennem sit job havde en offentlig myndighedsstilling. På grund af disse regler repræsenterede nogle bestyrelsesmedlemmer forskellige grupper på forskellige tidspunkter for at få sammensætningen til at gå op. Det var tilfældet for næstformanden, som i august 2007 repræsenterede gruppen private personer, men tidligere havde repræsenteret både gruppen offentlig myndighed og gruppen foreninger. Han sagde om dette: *"Da jeg startede, tilhørte jeg en eller anden forening og så repræsenterede jeg den. Men ved sidste valg tilhørte jeg ikke nogen forening, så nu er jeg en privat person. Og ved et valg tilhørte jeg den her offentlige gruppe. Så jeg repræsenterede også den på et tidspunkt"*. De forholdsvis stramme regler fastsat af ministeriet betød, at alle grupper var sikret repræsentation i LAG bestyrelsen, og at ingen gruppe kunne kuppe de andre ved den årlige generalforsamling. På samme tid betød det, at det var forholdsvis svært at få puslespillet til at gå op, og at mange ting måtte ordnes inden generalforsamlingen.

Med hensyn til resultaterne af LAG Karhuseutus arbejde, som skulle være med til at sikre outputlegitimitet, så førte LAG Karhuseutus 2 millioner Euro fra EU til en samlet omsætning på omkring 7 millioner Euro. LAG'en skabte mere end 80 arbejdspladser og mere end 1000 personer deltog i en af LAG'ens aktiviteter. LAG Karhuseutu støttede 177 projekter, som hovedsageligt befandt sig på et landsby- eller virksomhedsniveau. Små projekter var en del af LAG'ens strategi, og det vil det også være i den nye landdistriktsprogramperiode. Koordinatoren for LAG Karhuseutu sagde om dette: *"En vigtig ting har været, at når der kommer en med en ide i landsbyen, gavner det kun den landsby, ikke hele regionen, kun dette samfund, og de kan ikke få midler andre steder fra end fra LEADER+. Det er det essentielle... at LEADER+ kan være dette essentielle. Og det er... vores mening. Der er rigtig mange af den type projekter, meget små. De kan renovere deres landsbyhuse og lave, ikke strande, men svømmesteder og hvad de ellers har... markedsføring..."*. I forhold til LAG vestsjæl-

land, synes fokus i LAG Karhuseutu således i højere grad at være rettet mod små projekter i landsbyerne.

5 De danske LAG'er under landdistrikts- og fiskeriudviklingsprogrammerne 2007-13 og legitimitet

Hvor de finske LAG'er siden 1990'erne har videreført deres virke til trods for skift i programperioder, har dette ikke været muligt i Danmark på grund af de nye administrative grænsedragninger, som kommunalreformen medførte. Det skyldes ligeledes, at LAG'erne er udbredt langt mere i den nye programperiode og desuden indbefatter fiskeriudviklingsprogrammet. Der er fra ministeriets side fastsat krav om, at de fire socioøkonomiske grupper lokale borgere, lokale foreninger, virksomheder og myndigheder skal være repræsenteret i LAG'erne. Samtidig er der fastlagt krav om, at LAG'erne skal organiseres som foreninger med åbent medlemskab for alle over 15 år med fast bopæl i LAG'ens geografiske område, samt valg til bestyrelsen på en årlig generalforsamling. Dette har resulteret i etableringen af 56 LAG foreninger med et gennemsnitligt antal medlemmer på 120. Repræsentationen af bestyrelsesmedlemmerne på de fire socioøkonomiske grupper fordeler sig ifølge en spørgeskemaundersøgelse til LAG bestyrelsesmedlemmerne således, at 35 % angiver at være valgt ind for gruppen lokale foreninger, 27 % angiver at være valgt ind som lokal borger, 24 % angiver virksomheder og erhvervsorganisationer, og kun 14 % angiver, at de er valgt ind for offentlige myndigheder.

Med hensyn til output legitimitet er det ikke muligt på nuværende tidspunkt at vurdere dette, da den første tid efter dannelsen af LAG'erne er forløbet med udarbejdelsen af en udviklingsstrategi. Man er således først så småt i gang med at tage stilling til projekter og sætte egne initiativer i værk. Der kan imidlertid være brug for overvejelser omkring, hvordan resultaterne af LAG'ernes arbejde kan opgøres, både løbende og ved programmernes afslutning. Det er imidlertid svært at vurdere LAG'ers problemløsende kompetencer, det vil sige, i hvilken udstrækning LAG'erne leverer effektive resultater. For det første er kriterierne for, hvad der er et godt resultat forskellige for den offentlige, den private og den frivillige sektor. På samme tid medfører partnerskaber både håndgribelige og uhåndgribelige resultater. LAG'erne skal således både levere håndgribelige resultater som nye jobs og tiltrækning af tilflyttere samt uhåndgribelige resultater som holdningsændringer, borgerinddragelse, iværksættelse af samarbejde og det at lede opmærksomhed hen på landdistriktsudvikling. Selv hvis man i nogle tilfælde kan evaluere en LAG's problemløsende kompetence, så er det meget svært at konkludere, at LAG'en er eneansvarlig for resultaterne. Nationale økonomiske konjunkturer eller aktiviteter gennemført af andre parter i området kan være hovedårsagen til resultaterne.

6 Hvad betyder det for LAG'ernes legitimitet, at de bliver organiseret som foreninger?

At man er gået fra en partnerskabsmodel med uklare adgangs- og indflydelsesprocedurer til en partnerskabsmodel med mere klare adgangs- og indflydelsesprocedurer har betydet, at de danske LAG'ers input legitimitet er blevet forøget. Der kan imidlertid stadig arbejdes på, at gøre adgangs- og indflydelsesprocedurerne endnu mere åbne, ligesom der kan tages initiativer til at gøre procedurerne omkring de danske LAG'er mere inklusive. Kun omkring 1/3 af de danske LAG bestyrelsesmedlemmer er kvinder og gennemsnitsalderen er med 53 år forholdsvis høj. Til trods for at bestyrelserne er blevet mere åbne i kraft af generalforsamlinger og medlemsskare, er der altså mulighed for yderligere at sikre, at beslutninger gennemfører en større del af folkets vilje.

På output siden er det endnu for tidligt at vurdere, om organiseringen som foreninger med generalforsamlinger og større folkelig deltagelse får betydning for, hvilke resultater som gennemføres af LAG'erne. I det danske og det finske eksempel ovenfor er der indikationer af, at foreningsmodellen i LAG Karhusetus tilfælde førte til mindre og mere enkeltstående landsbyprojekter, mens projekterne fra LAG Vestsjælland med partnerskabsmodellen uden valgprocedure førte til resultater på et organisatorisk mellemniveau. Det er ikke muligt at konkludere, at det er de organisatoriske variationer, som var årsagen til forskellene, men konsekvenserne på resultatsiden af organiseringen som foreninger med medlemsvalgte bestyrelser er oplagte at lade indgå som et kriterium i en kommende midtvejsevaluering af programmerne.

7 Referencer

Balle-Petersen, M. (1976). Foreningstiden. I Det forsømte århundrede, Arv og Eje, pp. 43-68. Dansk Kulturhistorisk Museumsforening.

Boye, T.P. and B. Ibsen (2006). Frivillighed og nonprofit i Danmark – Omfang, organisation, økonomi og beskæftigelse. Socialforskningsinstituttet, København.

CEC (2006). Rådets Forordning (EF) nr. 1698/2005 af 20. september 2005 om støtte til udvikling af landdistrikterne fra Den Europæiske Landbrugsfond for Udvikling af Landdistrikterne (ELFUL), Den Europæiske Unions Tidende, 21.10.2005.

Clemmensen, N. (1987). Associationer og foreningsdannelse i Danmark 1780-1880 – Periodisering og forskningsoversigt. Alvheim & Eide, Bergen.

DFFE (2007a). Vejledning om oprettelse af og tilskud til drift af lokale aktionsgrupper i landdistrikterne, Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri/Direktoratet for FødevarerErhverv.

DFFE (2007b). Vejledning om oprettelse af og tilskud til drift af lokale aktionsgrupper i fiskeriområderne, Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri/Direktoratet for FødevareErhverv.

FVM (2007a). Bekendtgørelse om oprettelse og drift af lokale aktionsgrupper under landdistriktsprogrammet for perioden 2007-2013, BEK nr. 490 af 30/05/2007.

FVM (2007b). Bekendtgørelse om oprettelse og drift af lokale aktionsgrupper under fiskeriudviklingsprogrammet for perioden 2007-2013, BEK nr. 740 af 27/06/2007.

Hardis, J. (2004). Sociale partnerskaber – et socialkonstruktivistisk casestudie af partnerskabsaktørers virkelighedsopfattelse mellem identitet og legitimitet. Ph.d. serie, nr. 2004-6, Samfundslitteratur, København.

Thuesen, A. Aa. (2007). Partnerskabsorganisering af landdistriktsudviklingen, TemaNord 2008:534, København.

OECD (2006). The New Rural Paradigm: Policies and Governance. Rural Policy Reviews, Paris.

Scharpf, F.W. (1997). Games real actors play – Actor-centered institutionalism in policy research. Westview Press,

Sørensen, E. og J. Torfing (2005). The Democratic Anchorage of Governance Networks, Scandinavian Political Studies, Vol. 28, No. 3, pp. 195-218, Nordic Political Science Association.

Torpe, L. (2000). Foreninger og demokrati. I Hvad folket magter. Demokrati, magt og afmagt. Andersen, J.G., Jurist- og Økonomforbundets forlag.

Weber, M. (1964). The theory of social and economic organization. The Free Press, New York (reprinted).

Landbrugets foreningsliv – dinosaur eller neandertaler? af Inge Lise Jæger Sørensen

Om end valget af metaforer til illustration af situationen i landbrugets foreningsliv kan synes udpræget pessimistisk, så er netop neandertaleren et udtryk for det udviklingspotentiale, jeg mener at se i landbrugets foreningsliv. Dog mener jeg også, at "foreningen" som institution må se sig overhalet af den udvikling i samfundet, som aktiviteterne i foreningerne i generationer har været med til at understøtte. Den liberale ideologi om individualitet, frihed og lighed, der drev oprettelsen af de første foreninger, har nu tilsyneladende gjort det forpligtende fællesskab overflødigt for den enkelte.

1 Foreningsdanmark!

I 1849 underskrev en række driftige mænd Grundloven og sikrede dermed de danske borgere retten til uden forudgående tilladelse at danne foreninger med ethvert lovligt formål. De grundlovgivne juridiske rammer foreskrev, at foreningerne blev etableret efter demokratiske principper. Kernen i den organisatoriske opbygning har siden da været den folkevalgte ledelse og den årlige generalforsamling. I generationer er foreningerne derfor blevet opfattet som "skoler i demokrati", hvor medlemmerne gennem aktiv deltagelse i forenings aktiviteter gør sig praktiske erfaringer med fællesskab og gensidigt ansvar for kollektive anliggender (Gundelach m.fl. 1997:21). Eller som Lars Rasmussen og Gerdt Hylbæk skriver i deres håndbog for foreningsliv:

"Foreningen er et redskab i befolkningens hænder til at skabe aktivitet og fællesskab. Et redskab, som bruges, når der er brug for det, og som må tilpasse sig den brug, folk vil gøre af den. Men foreningen udvikler også medlemmerne til medansvar og lærer folk at deltage i demokratiske processer" (Rasmussen og Hylbæk, 2005:7)

For mange danskere indtager foreningslivet en naturlig del af hverdagen med tilbud om dyrkelse af individuelle interesser, hvad enten det er inden for idræt, musik, politik, fag, oplysning, religion eller noget helt syvende. Skal en sag fremmes eller en aktivitet organiseres, er det også i det 21. århundrede, at foreningsformen benyttes.

Men foreningerne er under pres. Måske ikke så meget i forhold til rekruttering af medlemmer, der benytter sig af foreningernes tilbud om aktiviteter. Rekrutteringen af bestyrelsesmedlemmer er derimod i visse tilfælde så vanskelig, at en ellers velfungerende forening kan blive nødsaget til at lukke, da ingen vil træde ind i bestyrelsen. For uden bestyrelse har foreningen ikke juridisk gyldighed.

Som så mange andre foreninger oplever foreningslivet i landbruget presset om at forny sig, hvis det skal appellere til de yngre og kommende generationer af

landmænd. Derfor har man fra både lokalt og nationalt niveau iværksat en række initiativer, som skal revitalisere foreningerne, deres aktiviteter og organisatoriske struktur. Blandt aktiviteterne er et ErhvervsPh.D.-projekt med overskriften ”Foreningslivet i landbruget i individualismens tid”, som forventes færdigt i 2010, og som er baggrunden for nærværende bidrag. Projektet er et samarbejde mellem LandboNord, LandboSyd og Dansk Landbrug, Axelborg.

2 Foreningens funktion

”En forening er en gruppe, der er organiseret for i fællesskab at få opfyldt en eller flere interesser”. Sådan definerede antropologen Michael Banton foreningen i 1968 (in Gundelach 1983). Denne eller disse interesser kan være af økonomisk, politisk, faglig, ideologisk såvel som religiøs og sportslig karakter. Uanset emnet er formålet med at oprette en forening, at gruppen i fællesskab søger at opfylde nogle interesser! Det er altså ikke et individuelt projekt, men et gensidigt forpligtende samarbejde om målopfyldelse.

Undersøgelser af foreningslivet i Danmark viser dels, at der bliver etableret stadig flere foreninger, og dels at vi hver især ikke nøjes med at tegne medlemskab af en enkelt af disse, men betaler kontingent til flere (Torpe og Kjeldgaard 2003, Ibsen 2006). Selvom tallene viser et positivt billede af foreningsgraden, mener jeg, det kan være relevant også at undersøge, hvor mange der er medlem af hver af de mange foreninger. Principielt kan to mennesker gå sammen og fordele posterne som formand og kasserer imellem sig, skrive et sæt vedtægter, lade foreningen registrere og dermed få juridisk gyldighed og adgang til offentlige midler. Mit spørgsmål er, om foreninger bliver oprettet for at etablere en ramme for et bredere fællesskab, eller om ’foreningen’ bliver brugt som juridisk ramme for et individuelt projekt?

3 Landbrugets foreninger

Aktiviteterne i landbrugets foreninger har siden de første landøkonomiske selskabers etablering i begyndelsen af 1800-tallet været koncentreret om den faglige rådgivning, det erhvervspolitiske og det erhvervsøkonomiske arbejde (Dethlefsen & Pedersen 1993, Skovbæk 2005). Disse områder er blevet udviklet systematisk, og foreningerne står i dag både som ejere af økonomisk bæredygtige rådgivningsvirksomheder og med bred erhvervspolitisk indflydelse. Over årene har foreningerne desuden opbygget en legitimitet og et omdømme både inden for landbrugserhvervet og i samfundet generelt som stedet, hvor medlemmerne gennem aktiv deltagelse gør sig erfaringer med fællesskab og medvirken i demokratiske processer, præcis sådan som Grundloven foreskrev.

Indtil overgangen til det 20. århundrede var landboforeningerne ene om at tilbyde foreningsmæssige rammer for landbrugernes organisatoriske bestræbelser. Udover at fungere som en faglig sammenslutning af landmænd, udgjorde foreningerne også en væsentlig del af det sociale netværk, der bandt lokalsamfundet sammen. Foruden gårdejere, gårdbestyrere og husmænd talte medlems-

skaren dengang også møllere og mejerister, slagtere og bagere, smede, tømrere, tækkemænd og andre, hvis berøringsflade med landbruget var af en sådan karakter, at de tegnede medlemskab af foreningen (Dethlefsen & Pedersen 1993). Sådan er det ikke længere.

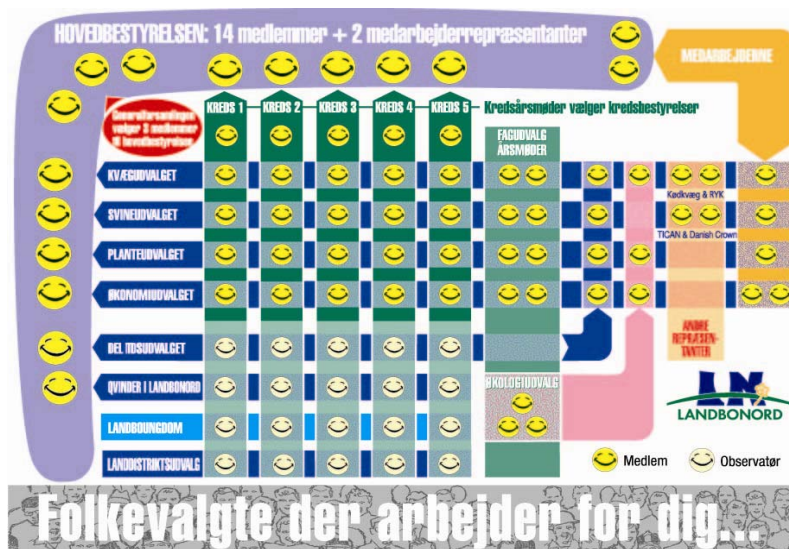
Den første uddifferentiering i erhvervet viste sig i slutningen af 1800-tallet, hvor husmændene skilte sig ud fra landboforeningerne og etablerede deres egne husmandsforeninger. Også godsejerne etablerede deres egen 12-mands forening. Slagtere, bagere, smede og tømrere har også for længst etableret egne erhvervsforeninger og dermed udskilt sig fra det fællesskab, der udsprang af bopæl og gensidig afhængighed.

Siden 1960 er antallet af landbrugsbedrifter gået fra 196.000 til ca. 43.000 i 2007¹. Til gengæld er mangfoldigheden i erhvervet vokset. En landmand i dag kan lige såvel være virksomhedsejer med nærmest industriel produktion i Danmark og i udlandet, som han/hun kan have etableret bondegårdsferie og/eller gårdbutik hjemme på bedriften eller på en af de ejendomme, der er købt til. Der er også deltidslandmanden med fedekvæg, der afgræsser naturfølsomme områder. Og så skelnes der mellem konventionel og økologisk produktion, der også findes i forskellige produktionsstørrelser og –grene. Og dette er blot nogle få eksempler på den diversitet, vi ser i landbruget i dag.

I modsætning til uddifferentieringen i erhvervet, har man af økonomiske og rationelle grunde i flere lokale foreninger valgt at fusionere. Hvor foreningerne tidligere repræsenterede en medlemsskare med en vis lighed og geografisk nærhed mellem deltagerne, skal de i dag favne en mængde af individer spredt over store geografiske områder med forskellige forudsætninger, interesser, behov og bevæggrunde for tegning af medlemskab.

Dette prøver man at rumme ved at opbygge en organisation, hvor alle interesser repræsenteres. I Nordjylland fusionerede man eksempelvis i år 2000 fem lokale landboforeninger og etablerede LandboNord med en fælles hovedbestyrelse. I den forbindelse kompenserede man lukningen af de fem selvstændige foreninger med oprettelsen af fem lokale kredse med hver sin bestyrelse. Man er derfor endt med en organisationsplan, der ser ud som illustreret nedenfor:

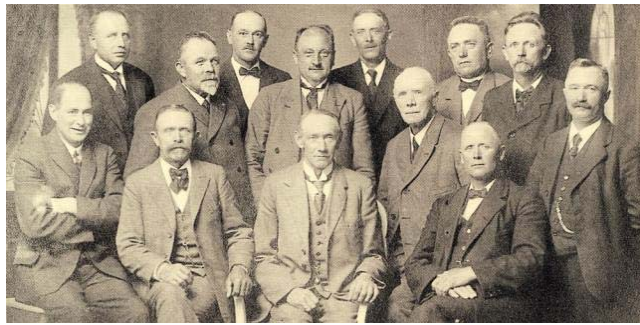
¹ Danmarks Statistik

Formændene for de fem kredse har alle sæde i LandboNords hovedbestyrelse. Hertil kommer repræsentanter fra seks fagudvalg. Generalforsamlingen vælger tre repræsentanter, og de ansatte i foreningens rådgivningsenhed stiller med to medarbejderrepræsentanter. Med en bestyrelse med seksten forskellige poster skulle man mene, at de fleste medlemmer har mulighed for at føle sine interesser repræsenteret. Demokratiet burde også have gode muligheder for at blive udfoldet på møder i kredsene og udvalgene, inden foreningens officielle linje lægges af hovedbestyrelsen. Men det kræver, at der kan findes kandidater til posterne, og det kræver, at medlemmerne tager aktivt del i de demokratiske processer.

Størrelserne på bestyrelserne i landbrugets foreninger rundt om i landet varierer selvfølgelig, ligesom deres sammensætning af udvalg er forskellige, men fælles for størsteparten er, at de følger traditionen med en hierarkisk organisering. Det er formanden, der tegner billedet og den formelle magt, og som i samspil med et eventuelt forretningsudvalg udstikker linjerne, inden de afstemmes med den øvrige bestyrelse.

Ser man billeder af landboforeningernes bestyrelser gennem tiden, er der heller ikke den stor udvikling at spore. I 1926 blev den typiske bestyrelse i landboforeningen udgjort af stovte mænd i deres bedste alder.

Svendborg og Omegns Landboforenings bestyrelse 1926
(www.fynhistorie.dk indsendt af Hans Nørsgaard)

50 år senere er moden skiftet og stilen mere afslappet med skjorteærmer og hårgården knapt så tilbagetrukket som tidligere. Min påstand er imidlertid, at denne foryngelse af bestyrelsen ikke skyldes en bevidst indsats for at sikre de yngre landmænds repræsentation. Den lavere gennemsnitsalder skyldes snarere, at udviklingen i erhvervet har gjort det muligt for landmanden på et tidligere tidspunkt i sin karriere at skabe en bedrift, der er stor nok til at kunne finansiere en medarbejder, der kan udføre arbejdet hjemme på gården, mens gårdens ejer sidder til møde i foreningen.

Svendborg og Omegns Landboforenings bestyrelse 1976
(www.fynhistorie.dk indsendt af Hans Nørsgaard)

30 år senere synes aldersgennemsnittet nemlig ikke have ændret sig. Til gengæld er kvinderne i landbruget nu også repræsenteret.

LandboNords hovedbestyrelse 2006

4 Foreningernes formål

Vender vi tilbage til foreningernes formål, ser vi, at man i landbrugets foreninger såvel lokalt som nationalt sideordner det sociokulturelle fællesskab med varetagelse af erhvervspolitiske og erhvervsøkonomiske interesser. Det fremgår eksempelvis af vedtægterne for LandboNord, hvor foreningens formål beskrives som at:

*”... varetage medlemmernes **landbrugsfaglige, erhvervspolitiske, sociale og kollegiale interesser**, herunder sikring af medlemmernes rettigheder, indtjening og udviklingsmuligheder, samt at fremme landbofamiliernes dialog med og omdømme i det omgivende samfund.”²*

I LandboSyd skriver man, at:

”Foreningens formål er at virke til landbrugets fremme:

- *ved at dække medlemmernes behov for kvalitetsrådgivning og faglig service*
- *ved at varetage landbrugets erhvervspolitiske og –økonomiske interesser*
- *og ved at repræsentere landbofamilierne over for det øvrige samfund”³*

Og Dansk Landbrug skriver i sine vedtægter, at:

”Organisationens formål er i samarbejde med de lokale og regionale landboforeninger og familielandbrugsforeninger at varetage danske landmænds erhvervspolitiske, faglige, sociale og kulturelle interesser”⁴

Medlemmerne af landbrugets foreninger anno 2008 formodes altså at have sociale, kollegiale og kulturelle interesser, som foreningen mener at kunne varetage i kombination med de erhvervspolitiske og faglige interesser.

Men hvad siger medlemmerne? Hvorfor tegner de medlemskab af en lokal landboforening eller lokal/regional familielandbrugsforening? Hvilke interesser ønsker de varetaget af foreningen?

5 Medlemskabet og anledning til exit

Dansk Landbrug gennemførte i 2007 en landsdækkende medlemsundersøgelse⁵, hvor man bl.a. spurgte, hvorfor den enkelte var medlem af en af landbrugets foreninger. Her blev topscorerne blandt svarmulighederne:

² Vedtægter 2003, Landboforeningen Nordjylland

³ Vedtægter for Landboforeningen Syd, marts 2006

⁴ Dansk Landbrugs vedtægter, forretningsorden og valgregulativer, 2007

⁵ Undersøgelsen blev gennemført ved et elektronisk spørgeskema udsendt til samtlige 34.374 aktive medlemmer. Heraf svarede 3.714

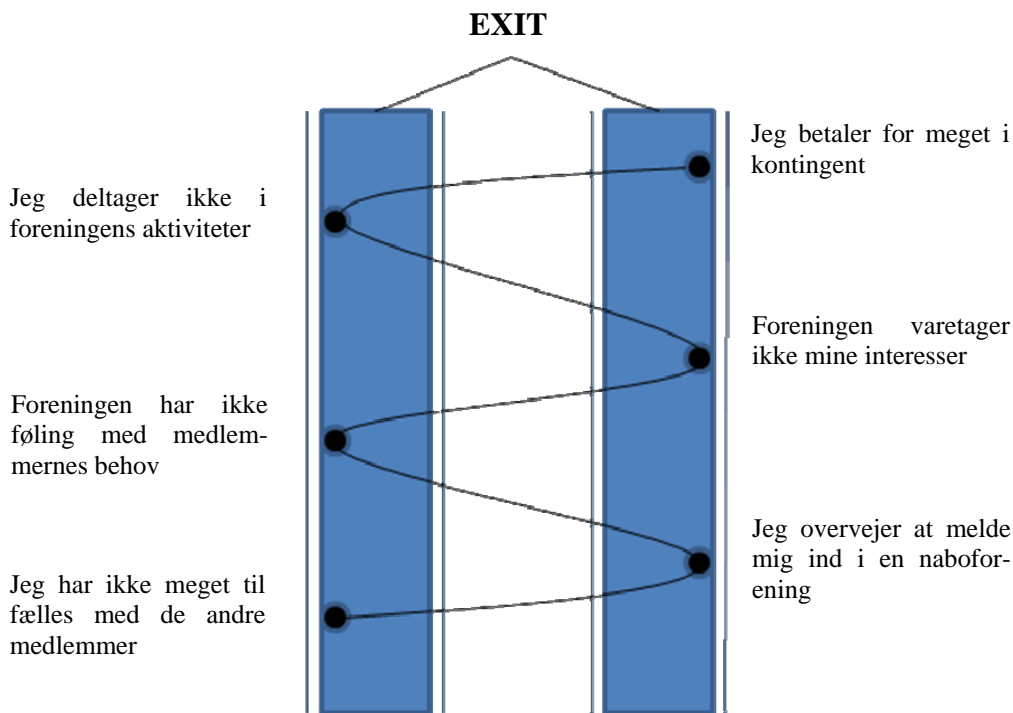
- For at have adgang til den faglige rådgivning (86 %)
- For at have en organisation, der varetager landbrugets interesser (70 %)

Til gengæld scorede udsagn om de kollegiale og sociale aktiviteter ganske lavt med hhv. 19 % og 11 % som årsag til medlemskab.

Det er altså primært de faglige og erhvervspolitiske interesser, medlemmerne anfører som argument for at tegne medlemskab.

I undersøgelsen spurgte man også, om den pågældende havde overvejet at opsigte sit medlemskab og i så tilfælde hvorfor.

32 % af medlemmerne svarede, at man på et tidspunkt havde overvejet at melde sig ud. Hvor argumentet for medlemskab klart lå på de faglige og erhvervspolitiske interesser og ikke de kollegiale og sociale, så bliver der ved argumenterne for mulig exit af foreningen noget mere slinger i valsen.

Kontingentets størrelse er ikke overraskende den væsentligste årsag til overvejelser om udmeldelse. Ser vi på, hvad der leder op til denne oplevelse af ikke at få værdi for pengene, er det ikke utilfredshed med den faglige rådgivning, der nævnes. Varetagelsen af interesser kommer ganske vist ind på en tredje plads, men det begynder med argumenter som manglende oplevelse af socialt fællesskab, overvejelser om skifte til naboforening og udeblivelse fra foreningens aktiviteter – altså sociale og kollegiale relationer – og ender med, at man ikke synes, man får noget for pengene. Og så er der kun et sidste skridt mod udmeldelsen.

De 68 %, som ikke har overvejet at melde sig ud, betaler loyalt deres kontingent og modtager deres medlemsblad. En stor del af disse benytter sig muligvis kun af den faglige rådgivning og tager måske ikke aktivt del i foreningens aktiviteter eller er synlige i debatterne. Men hvis ikke de oplever en eller anden form for anerkendelse af deres loyale kontingentbetaling, risikerer foreningen, at også de stille og roligt glider fra at være passiv-tilfredse til at være passiv-tilfredse og dermed ud i exitbanen.

Skulle det ske, vil foreningerne få vanskeligt ved at varetage de tilbageværende medlemmers erhvervspolitiske og økonomiske interesser. For som "Foreningsdanmark" er skruet sammen, er det de foreninger med den store repræsentation, der får ørenlyd hos politikerne. Med tilbagegangen i antallet af aktive landmænd er det desto vigtigere, at den enkelte finder det meningsfuldt at tegne medlemskab af foreningen og ikke blot benytter sig af den faglige rådgivning men også støtter den erhvervspolitiske indsats.

6 Fremtidens udfordringer

Det kan være vanskeligt for en forening at tage pejling af medlemmernes behov, hvis deres argument for medlemskab er adgang til faglig rådgivning, mens begrundelsen for udmeldelse af foreningen er manglende socialt fællesskab. Indtil nu har de fleste foreninger tilsyneladende satset på udvikling af den faglige rådgivning og erhvervspolitiske indsats og håbet, at landmændenes følelse af tilhørsforhold til foreningen ville følge i kølvandet.

Landbrugets foreningsliv har en lang og stolt tradition, der har nået mange mål for de danske landmænd. Men verden har ændret sig, siden de første landøkonomiske selskaber blev etableret. Det samme har landmændene. Nu skal foreningerne også opdateres, men det kræver et eftersyn, ikke blot af den organisatoriske struktur eller af udbuddet af aktiviteter, der iværksættes for at knytte medlemmerne til foreningen. Hele tankesættet omkring medlemmerne og deres interesser må revurderes. En landmand er ikke længere en fasttømret størrelse, hvis økonomiske interesser udelukkende går på at producere bacon eller smør til det engelske marked, og hvis erhvervspolitiske interesser varetages af partiet Venstre. Svineproducenten har måske stadig mest til fælles med andre svineproducenter på det faglige område, men politisk og socialt kan oplevelsen af fællesskab måske også findes blandt mælkeproducenter eller deltidslandmændene.

Foreningernes traditionelle opdeling af medlemmerne efter produktionsgren, størrelse og omsætning siger noget om deres bedrifter, men det siger ikke nødvendigvis noget om mennesket bag. Og det er mennesket der beslutter, om der skal betales kontingent til foreningen eller ej. Det er mennesket, der oplever, om interesserne varetages eller ej – om der er værdi for pengene!

Udfordringen for landbrugets foreninger er altså at finde en måde, hvorpå medlemsskarens mangfoldighed rummes og samtidig giver anledning til forening af forskellighederne.

Det videre arbejde med Ph.d.-projektet 'Foreningslivet i Landbruget' vil derfor bestå i at undersøge mulighederne for at revitalisere foreningens institutionaliserede rammer, så de også i det 21. århundrede kan fungere som rum for varetagelse af landmandens interesser. Så må tiden vise, om det lykkes at udvikle neandertaleren, eller vi må indstille os på at tage afsked med én af historiens store mastodonter.

7 Referencer

Dethlefsen, Henrik og Erik Helmer Pedersen (1993). *"Landboforeningerne og fællesskabet. Landboforeninger i 200 år"*. Udgivet af De danske Landboforeninger.

Gundelach, Peter (1983). *"Samfundsændringer og foreningsformer – Samfundens og klassestrukturens betydning for foreningsdannelse fra landsbyfællesskab til græsrodsorganisationer"*, Institute of Political Science, Århus Universitet.

Gundelach, Peter og Lars Torpe (1997). *"Social kapital og foreningernes demokratiske rolle"* p. 16-30 in *Politica*, 29. Årgang. Nr. 1.

Ibsen, Bjarne (2006). *"Foreningslivet i Danmark"*, Center for forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund, Syddansk Universitet.

Rasmussen, Lars & Gerdt Hylbæk (red.) (2005). *"Håndbog i foreningsliv"* udgivet af DGI i samarbejde med Kroghs Forlag.

Skovbæk, Jørgen (2005). *"Landboforeningerne i 200 år – i samspil med den danske samfundsmodel"* in H. Skovgaard (red.) *"Landboforeninger gennem 200 år"*. Dansk Landbrug.

Torpe, Lars og Torben K. Kjeldgaard (2003). *"Foreningssamfundets sociale kapital. Danske foreninger i et europæisk perspektiv"*, Magtudredningen.

Når pilen vendes. Om idræt og idrætsforeninger som drivere for udvikling i landdistrikterne af Jørgen Møller

Det er sikkert at tage munden for fuld at postulere, at gode idrætsforeninger, der følger med tiden og arrangerer en masse idræt, er *altafgørende* for landsbyernes og landdistrikternes udvikling, men der er dog for mig ingen tvivl om, at både idræt og idrætsforeninger spiller en ganske substantiel og betydelig rolle i dagens landsbyliv.

Det er der imidlertid intet nyt i, fordi idrætsliv på landet siden 1867 og op gennem generationerne, har været en vigtig del af levevilkårene og fritids- og kulturlivet derude. I denne artikel forsøges der på baggrund af en række erfaringer fra forskellige udviklingsprojekter i de østjyske landdistrikter at rette fokus mod de særlige udviklingsopgaver, som idrætsforeninger kan varetage i kampen for udviklingen af de danske landsbyer og landdistrikter. Der er ingen tvivl om, at foreningslivet på landet er under forandring, og at det kan være både en smertefuld men også en livgivende proces at stille sig op midt i landdistriktsforandringernes rivende malmstrøm.

1 Prolog

Alle, der i dag bevæger sig rundt i de danske landdistrikter, kan ved selvsyn konstatere, at mange landsbyer ser ud til at trives og have det rigtig godt i almindelig, bred forstand. Her er en butik, en skole, et foreningsliv, et idrætsanlæg og en vis større eller mindre nybygningsaktivitet, og de ældre huse i byen er velpassede og nydelige at se på. Her signaleres overskud, fod på situationen og en betydelig tro på fremtiden.

Lige så let er det at se, at andre landsbyer ikke har det så fint, thi her er signallerne, der udsendes fra de tomme butiksruder, de forfaldne og dårligt vedligeholdte bygninger langs hovedgaden, de tilgroede forhaver og de uklippede hække (Møller 2008b.) og det nussede, måske lidt forfaldne idrætsanlæg og den halvtomme idrætshal, stagnation, tilbagegang og almindelig given op over for udviklingen, og forskere har talt om ”Taberlandsbyer” og ”Vinderlandsbyer” (Møller og Staunstrup 2008).

Det forskningsmæssigt interessante i dette Danmarksbillede er, at sådanne meget forskellige landsbyer ofte ligger i nærheden af hinanden, og at de ydre, objektive omstændigheder tilnærmelsesvis synes at være de samme.

Vi ved imidlertid, at nyere forskning peger i retning af, at de u håndgribelige, stedbundne ressourcer i landsbyen spiller en betydelig rolle for det enkelte landsbysamfunds udvikling. Der er her tale om foreningsnetværk, gensidig tillid, lokal viden, fælles værdier og normer samt samarbejde i og uden for netværk (Alston 2002, Svendsen 2007a).

I denne artikel skal fokus holdes på landsbyidrætsforeningernes rolle i landdistriktsudviklingen, da vi forventer, at netop disse foreninger er med til at skabe en række fællesgoder, som gør et lokalsamfund attraktivt for bosætning og moderne landsbyliv.

Indledningsvis vil jeg definere disse fællesgoder som værende muligheder, der skabes og tilbydes af foreningen gennem dens virke i lokalsamfundet. Fællesgoderne kan skabes inden for det egentlige foreningsliv i idrætsaktiviteterne, hvor deltagerne får livsglæde, gode oplevelser, venskaber og sundhed ind i deres liv gennem foreningsdeltagelse, eller fællesgoderne kan skabes, vedligeholdes og videreudvikles ved at idrætsforeningen tilbyder arrangementer og begivenheder, hvor alle er velkomne, eller idrætsforeningen kan stille sine lokaler og anlæg til rådighed for landsbyens foreninger og indbyggere til møder og arrangementer, men fællesgoder er *som sådan ikke* kommunale infrastrukturer, selv om kommunerne i det fleste tilfælde yder væsentlige tilskud til drift og anlæg i idrætsforeningsverdenen.

Det initierende problem, som jeg har forsøgt at belyse forskningsmæssigt og gennem deltagelsen i både praksisorienterede udviklings- og læringssammenhænge i de senere år, var at undersøge:

”Hvilke faktorer virker fremmende henholdsvis hæmmende på landdistriktsidrætsforeningers aktivering af deres sociale kapital med henblik på at spille en betydende rolle i landdistriktsudviklingen”.

Heri ligger der implicit den grundantagelse, at idrætsforeninger er i besiddelse af social kapital, og at den kan aktiveres i forbindelse med at opnå forskellige ting i foreningen og dens omgivelser, landsbyen og lokalsamfundet, og at idrætsforeningerne eksplicit ønsker at spille en sådan aktiv rolle i landsbyudviklingen.

Begrebet ”faktorer” kan opdeles i en foreningsintern- og en foreningsekstern del, og det må forventes, at et vist samspil og en gensidig påvirkning og afsmitning finder sted mellem disse.

De foreningsinterne faktorer udgøres blandt andet af foreningens bærende værdier, foreningsledelsens selvopfattelse og holdninger til, hvad der er en idrætsforenings naturlige opgaver, foreningsledelsens uddannelse og erfaring, samarbejdsrelationer, ledelsesstruktur samt fysiske og økonomiske ressourcer. De foreningseksterne faktorer kan være lokalsamfunds- og landdistriktsudviklingen som sådan, ændringer i danskernes idrætsvaner, konkurrence eller samarbejde med andre idrætsforeninger eller lokale foreninger med videre.

2 Baggrund

I foråret 2006 startede DGI-Østjylland en række aktiviteter i 9 håndplukkede landsbyer på Djursland og Randerseggen, og de gode erfaringer fra dette pilot-

projekt førte i efteråret 2006 til, at der på DGI's årsmøde i november eksplicit i både den skrevne og mundtlige beretning fra landsformand Søren Møller blev understreget, at DGI som folkelig idrætsorganisation må påtage sig et landdistriktsansvar, og at landsbyidrætsforeningerne måske har en særlig rolle at spille i udviklingen af fremtidens landsbyer, fordi det netop ofte er den lokale idrætsforening, som er den stærkeste forening i et lokalsamfund. Senere blev dette udsagn formuleret på følgende måde: *"Idrætsforeningerne er mange steder i landet den stærkeste forening. Derfor kan det være dem, der skal tage initiativ til at skabe en debat om landsbyens fremtid og hvad man kan gøre for at skabe udvikling i byen"* (Søren Møller 2007).

Efterfølgende gav dette anledning til to ansøgninger. For det første blev der søgt en bevilling til et udviklingsprojekt med titlen *"Aktivering af idrætsforeningernes sociale kapital i landdistriktsudviklingen"* med midler fra Velfærdsministeriets landdistriktspulje, suppleret op med midler fra DGI-Østjylland til konsulentstøtte *ad libitum* til 22 udvalgte landsbyidrætsforeninger, der blev organiseret i 5 udviklingscirkler. Projektet er afsluttet og afrapporteret, og en del af erfaringerne bliver skrevet ind i denne artikel. Samtidig blev DGI's Forskningspulje ansøgt om støtte til et projekt, som udføres af Jørgen Møller, AAU, med titlen *"Aktivering af Landsbyidrætsforeningernes sociale kapital i landdistriktsudviklingen"*, hvor 20 landsbyidrætsforeninger er udvalgt til et Multipel - case studie, hvor intensive interviews med foreningsformændene udgør den primære empiri. Dette projekt forventes færdigafrapporteret i foråret 2009.

3 Lidt om landsbyer og landsbyudvikling

Hvor det økonomiske, sociale og kulturelle fundament for landsbyerne tidligere uantastet var landbruget, så er situationen i dag en ganske anden, og netop årene fra 1970 til 2008 har udvist drastiske forandrings-tendenser, hovedsageligt fordi den 6000 år lange symbiotiske sammenhæng mellem landbrug og landsby definitivt er afsluttet (Møller & Mogensen 2007, Porsmose 2008), og fundamentet for størstedelen af landsbyudviklingen i dagens Danmark er tilflytning, bosætning og pendling (Møller, J. 2008.a). Herved skifter landsbyerne og det daglige liv i landsbyerne karakter, og nødvendigheden af at tænke lokal erhvervs- og foreningsudvikling og involvering er noget, man vælger til eller fra, som man nu har tid og lyst, og hvor beboernes tilknytning til landsbyens funktioner og idrætsliv bliver af en mere flygtig og *ad hoc* præget karakter.

Danmark kan omtales som landsbyernes land, hvor mellem 6- og 7000 landsbyer og det åbne land huser op mod ¼ af Danmarks befolkning, og den landsbystruktur, som vi kender i dag, har i århundreder ikke ændret sig væsentligt, og der har langt op i det 20-århundrede været tale om en ret stor kontinuitet i antallet, strukturen og funktionerne i de danske landsbyer (Christiansen 1980, Møller 2007, a).

I løbet af de sidste 30 – 40 år er landsbyerne afviklet som hjemsted for landbrugsproduktionen, og antallet af landmænd og lokalt beskæftigede i landbrugets serviceerhverv er reduceret voldsomt. I samme proces er antallet af bosatte, men beskæftigede i byerne og i byerhvervene vokset, således at omkring 90 % af de beskæftigede i landsbyerne arbejder i byer.

Man må antage, at agendaen for landsbyernes fremtid i høj grad er determineret af udviklingen i den globaliserede verdensøkonomis strukturelle gennemslag i den lokale økonomi, men ældre undersøgelser viser, at der for blot en generation:” *siden fandtes en indre, lokal dynamik i landsbyen, en dynamik som ikke blot er en falmet afspejling af det ydre samfund eller en glørværdig fortid. Jeg tænker her på de forskellige mønstre af samhandlingsformer omkring helt dagligdags forhold eller krisesituationer, som indeholder de mange sociale og kulturelle aspekter af blandt andet socialiserende, integrerende, sanktionerende, problemløsende og måske også konfliktskabende karakter... og som i givet fald kan udvise kolossal handlingsaktivitet*” (Christiansen 1980). Spørgsmålet er, om det stadigvæk er sådan ude i landsbyerne.

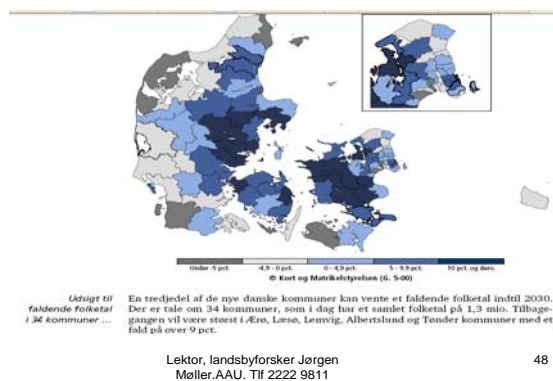
Erfaringer fra landsbyforsøget (Brændgård, m.fl. 2008) viser, at det rent faktisk er tilfældet, - i hvert fald visse steder, og de mange hårdtarbejdende, højtråbende, lokale grupper af ildsjæle, der kæmper for at bevare deres folkeskole, biblioteket, busstoppestedet, postkassen eller opførelsen af et multikultisundhedshus peger i samme retning, men rent faktisk ved dansk forskning ikke meget om, hvilke særlige funktioner der varetages af, og hvilke særlige roller de lokale idrætsforeninger spiller i kampen for at være med til at skabe udvikling i landsbyerne, - enten alene eller i et samarbejde med andre lokale ildsjæle og kommunerne.

I Danmark bor 1,2 mill. danskere svarende til ca. 23 % af befolkningen i landdistrikter, når vi medregner indbyggerne i det åbne lands enkelthusstande, små landsbysamfund og de større landsbyer med mellem 200 og 999 indbyggere. 800.000 af disse mennesker bor i landsbyer med under 200 indbyggere samt spredt ud i det åbne lands enkelthusstande.

Befolkningsudviklingen i Danmark har været ganske dramatisk siden 1990, og i dag tegner der sig et billede af en splittet, sønderrevet nation med områder i voldsom vækst og områder i mærkbar tilbagegang. Andre væsentlige karakteristika, der knytter sig til landets udkantsregioner er, at andelen af folk med en videregående uddannelse falder fra øst mod vest, ligesom gennemsnitsindkomsterne og kvadratmeterpriserne på enfamiliehuse udviser sammen tendens. Størst i øst og lavest i vest (Mogensen og Møller 2006).

Samtidig viser befolkningsprognoserne frem mod 2030 samme tendens. Den største forventede befolkningstilvækst sker mod øst og den faldende befolkning finder vi mod vest, nord og syd, i det område, som nogle regionalforskere kalder den ”Rådne banan”.

Danmark 2007 – 2030. DS

Der tegner sig således på dette forholdsvis overordnede, geografiske niveau en tydelig opdeling af landet i vækst og tilbagegangs (del)regioner. Men også internt i de enkelte kommuner og i relation til de større bysamfund finder vi en klar udviklingstendens. Mindre og små landsbysamfund i en vis afstand fra byen oplever et stagnerende eller faldende folketal, og befolkningspyramiden vil ofte være ”skæv” med en overvægt af ældre mennesker. Man taler om en ”forgubning” af landdistrikterne i de yderstbeliggende landdistrikter, hvilket kan få mærkbare, negative konsekvenser for den kommunale økonomi (Ugebrevet A4 2008).

De ”indre” eller bynære landdistrikter, der ligger umiddelbart op til en større by i en vækstdelregion, som for eksempel langs det østjyske vækstbånd fra Randers til Kolding vil typisk opleve en helt anden situation, og der vil ofte være tale om voldsomme vækstproblemstillinger, hvor der ikke er plads til de nye mennesker i skoler, institutioner og i idrætsforeninger. Der vil ofte være tale om, at idrætsforeningerne oplever et voldsomt pres fra børn, der vil dyrke idræt, sådan som vi kender situationen for eksempel i Hornslet øst for Århus.

3.1 Hvor mange landsbyer og landdistriktsidrætsforeninger har vi i Danmark?

Det nøjagtige antal af landsbyer i Danmark er ukendt, når man definerer en landsby som en samling gårde og huse på landet (Gyldendal 1931).

Forskere har estimeret tallet til at være knap 7000 landsbyer i Danmark (Møller og Staunstrup 2008), men indtil videre forskning sætter søgelyset på dette fænomen, må vi leve med denne usikkerhed.

Landsbystørrelser	Antal landsbyer	Indbyggere i alt
500- 999	347	244.023
250-499	424	150.090
200-249	155	34.664
Landdistrikter og åbent land og landsbyer under 200 indbyggere	Ca. 6000	791.000
I ALT	Ca. 7.000	1.200.060

Kilde. Danmarks Statistik og egne beregninger

I relation til landsbyidrætsforeningerne, som er hovedobjektet i denne artikel, vil det være rimeligt at antage, at der findes en idrætsforening i alle landsbyer i de to største landsbykategorier, hvilket tilsammen giver 771 landsbyforeninger. Oven i dette tal skønner jeg, at der findes mindst 3 – 500 landsbyidrætsforeninger i de mindre landsbyer, og der vil i nogle tilfælde være tale om flere idrætsforeninger i de to største landsbykategorier, således at et tal mellem 1300 og 1500 idrætsforeninger kan kaldes *egentlige landsbyidrætsforeninger*, men det vil være en selvstændig forskningsopgave at udrede de korrekte størrelsesforhold omkring dette fænomen.

For ikke unødigt at indsnævre problemstillingen, vil der i et vist omfang indgå data fra idrætsforeninger i småbyer med mere end 1000 indbyggere, som har deltaget i vores landsbyforsøg. Antallet af byer med mellem 1000 og 2000 indbyggere udgør omkring 220 og antallet af småbyer med mellem 2000 og 3000 indbyggere udgør lidt under 100. (Statistisk Årbog 1999). Hvor mange idrætsforeninger, der findes i disse småbyer, udgør et forskningsmæssigt ukendt land, men der vil mindst være tale om godt 300. Lægges dette tal sammen med tallet ovenfor, så kan vi skønsmæssigt antage, at der i det rurale Danmark findes mindst 1600-1900 idrætsforeninger, hvilket udgør ca. 30 % af alle foreninger tilknyttet DGI og cirka 18 % af DIF's medlemsklubber i 2007.

4 Lidt idrætsforeningshistorik

Grundloven af 1849 gav borgerne både foreningsfrihed og forsamlingsfrihed, og begge ”friheder” var afgørende for, at borgerne kunne dyrke idræt i moderne forstand (Ottesen og Ibsen 2000).

Den absolutte glansperiode for den folkelige idrætsbevægelse i en rural sammenhæng starter 20 år senere. Årene fra 1870 og frem til år 1900 var fyldt med en betydelig udviklingsdynamik på flere forskellige, men dog sammenhængende, fronter.

I det rurale Danmark udvikles andelsbevægelsen og dens mange forskellige følgevirkninger til forarbejdning og distribution af landbrugsprodukterne, og et fintmasket net af jernbaner, der forbandt de større landsbyer og nyanlagte stationsbyer, voksede frem. I stort set alle stationsbyer og større landsbyer blev der i samme periode stiftet skytte- og gymnastikforeninger, og i en fantastisk

og symbiotisk udviklingsproces mellem andelsbevægelse, infrastruktur og de folkelige bevægelser med tilknytning til andelsbevægelsen skabes et fintmasket net af folkehøjskoler, 1000 nye, multifunktionelle forsamlingshuse, idrætsanlæg til skydning og gymnastik og landsbyidrætsforeninger.

Holdgymnastikken var den vigtigste idræt på landet helt op i 1930'erne (Ottesen og Ibsen 2000), og gav et frirum og et mødested for børn, karle og piger, og havde vel også betydning for den sociale kapital, folkesundheden og gymnasternes selvbevidsthed, idet rankere rygge og fastere blikke var en logisk effekt af gymnastikken.

Man må heller ikke være blind for, hvilken betydning de mange uddannede gymnastik- og skytteinstruktører havde blandt datidens landsbyfolk, hvor de udgjorde en vigtig del af datidens ildsjæle i de landlige miljøer, fordi der ofte fandtes personsammenfald mellem folk, der både påtog sig en lokal ledergerning omkring mejerier, brugsforeninger og forsamlingshuse, ungdomsforening og i idrætsforeningen.

Idræt og idrætsforeningsliv har således i mere end fire generationer været et vigtigt element i det daglige liv i landsbyer og landdistrikter, og sådan er det stadigvæk, både når man ser på aktiviteter, hvor landsbyidrætsforeningerne i de fleste tilfælde har en eller flere idrætsaktiviteter stort set hver dag året rundt, og hvor antallet af frivillige ildsjæle i lederkorpset antalsmæssigt udgør langt den største gruppe af ildsjæle i alle landsbyer *overhovedet*.

Den organiserede idræt på landet var fra starten dyrket i foreninger med en demokratisk struktur, overtaget fra andelsbevægelsen med valgte bestyrelser og generalforsamlingen som højeste myndighed, og et karakteristisk træk ved de fleste landsbyidrætsforeningerne er, at de organiserede og organiserer mere end en idrætsaktivitet, og vi taler derfor om flerstrengede foreninger.

Efter en vis ikke ubetydelig vækst i antallet af idrætsanlæg i 1940 og 1950'erne som en følge af 1937-Folkeskolelovens krav om gymnastiksal og boldbane og beskæftigelsesarbejder under krigen, hvor der anlægges fodboldbaner, var perioden fra midten af 1960'erne og 15-20 år frem en storslået bygge- og anlægsperiode for idrætsanlæg og især idrætshaller.

Udviklingen i byggeteknologien med billige limtræsruer var en medvirkende årsag til, at den danske "standardidrætshal", boldspilshallen med plads til en håndboldbane eller 5 badmintonbaner og indendørs fodbold, blev den altdominerende idrætsfacilitet til indendørs og/eller vinteraktiviteter på landet, og dette er blandt andet noget af baggrunden for en række udfordringer, som idrætslivet på landet tumler med at løse i disse år.

5 Landsbyidrætsforeningernes rolle i lokalsamfundets udvikling i dag

De danske landsbyidrætsforeninger står over for voldsomme udfordringer i disse år. De skal på samme tid håndtere en forandringsituation (et krydspres), der kommer fra, at danskernes idrætsdeltagelse er under kraftig forandring, benævnt som ”Den stille Revolution” (DGI 2008, Pilgaard 2008), og samtidig ændrer ”livet på landet” sig i retning af et samfund, hvor den funktionelle, økonomiske, sociale og kulturelle samhørighed mellem landbrug, landsby og landliv nu *definitivt er opløst*, (Møller & Mogensen, 2007) og beboernes tilknytning til landsbyens funktioner og liv bliver af en mere flygtig og *ad hoc* præget karakter, hvor der nærmest er tale om en til- eller fravalgssituation.

Man kan sige, at det lokale går i opløsning, når alle pendler til og fra arbejde, butikken er lukket, fordi varerne var billigere i Netto, og når vi bruger de billigste håndværkere og ikke de lokale, når børnene går i centralskolen 4 km borte eller kommer til det, når de sidste små skoler nedlægges, for at kommunerne kan indhøste nogle rationaliseringsgevinster efter kommunalreformen, og når vi hellere går i Århus Teater end til forsamlingshusets ”brun sovsfællespisning”, og sidst men ikke mindst, når folk fravælger den lokale idrætsforening til fordel for byernes fitnesscentre eller vælger at dyrke idræt uden for foreningen. Den større mobilitet, som vi alle lever med og af i dag, betyder også, at idrætsforeningsliv ikke nødvendigvis er et lokalt anliggende, men foregår der, hvor de bedste tilbud findes.

Vi handler, hvor varerne er billigst og udbuddet størst, og om få år vil mange dagligvareindkøb foregå over nettet hos leverandører, der leverer varerne lige ved vores fordør. Den stadig længere liste over funktioner, hvor vi fravælger det lokale udbud, indebærer selvfølgelig mange muligheder for at optimere husstandens dagligliv, ferie, fritidsvaner og indkøb, men det har samtidig kolossalt mærkbare konsekvenser for landsbyerne og for landsbyforeningslivet. I dag vælger mange det, ”man selv allerbedst kan lide”, og så kører man gerne (langt) efter mulighederne. Derfor kan man sige, at livet, som de fleste på landet lever i dag, i overvejende grad er en variant af livet i byerne, og hverdagens handlingsarena bliver større og større, og det tætte, mangefacetterede, symbiotiske, engagerende og integrerende landsbyliv, som ofte fejlagtigt anvendes i den danske landdistriktsdiskurs som billedet på den generelle tilstand derude, er måske blot en drøm om det forgangne eller ren og skær ejendomsæglerliv.

I dag er det vel sådan for de fleste beboere på landet i den erhvervsaktive alder, at landsbyen eller landejendommen først og fremmest er et sted, man bor. Ellers lever de fleste et liv, hvor man pendler til arbejdet, til vennerne, til indkøb, til kulturelle arrangementer og til fritidslivet *uden for* lokalsamfundet, og hvor Sick Nielsen (2008) netop gør opmærksom på, at: ” *den udvikling i mobilitet, velstand og rumlig arbejdsdeling, der ligger bag udviklingen i pendlingen har imidlertid også betydet, at mange fritidsaktiviteter og serviceydelser opsøges på et regionalt, nationalt og endda internationalt marked. Som et*

synligt resultat har fritidstransporten i dag overhalet pendlingen mellem hjem og arbejde, som det rejseformål, der rejses mest til.”

Det er for øvrigt ganske tankevækkende, at der ydes ganske store tilskud til udvikling på landet gennem landdistriktpolitikker af forskellig substans og lødighed, når folk på landet i deres daglige ageren omkring forbrug handler ud fra snævre, egoistiske og kortsigtede motiver, som funktionstømmer livet på landet.

I dagliglivet lever den moderne, hårdtarbejdende lønmodtagerfamilie på landet et tidspresset liv, hvor man ustandselig kører børn og unge rundt til sport, spejder og sikker & sjov sex, fra de er 4-5 år, og til de flytter hjemmefra, og udviklingstendensen er tydelig efter kommunalreformen i 2007. Færre og større skoler, institutioner og idrætsforeninger, hvilket blot genererer endnu mere miljøbelastende trafik på de små kommuneveje. Det er jo ikke børnene, der har truffet valget om at bo på landet, så derfor må moderne forældre selvfølgelig lege ubetalte taxachauffører i 15 år eller mere (Møller 2008a).

Herved bliver det givne, lokale foreningsfællesskab og det givne lokale aktivitetstilbud blot en mulighed blandt så mange andre, når nu man alligevel skal ud at køre, og samtidig er antallet af tilbud om fritidsaktiviteter inden for en rimelig pendlingsradius (heldigvis) nærmest utallige.

Taberne bliver de mindst mobile, børnene og de ældre uden kørekort og bil, og man kan sige, at *”det lokale” går i opløsning* (Møller, J. 2007b), når man blot bor i en landsby og stort set ikke deltager i landsbyens øvrige liv.

Så kan landsbyidrætsforeningerne jo læne sig tilbage og nøjes med at organisere lidt Old Boys fodbold og sige, at løbet er kørt, eller foreningerne kan tage kampen op mod de udfordringer, der findes. Som salig formand Mao vist nok skulle have sagt. *”Når forandringens vinde blæser, så bygger nogle vindmøller, medens andre kryber i læ”*. Begge typer af landsbyidrætsforeninger findes, men alt afhængig af landsbyidrætsforeningens attitude mod nutid og fremtid, afgøres det, hvilken rolle den organiserede idræt skal spille i landdistrikterne i fremtiden.

Det er afgørende vigtigt at pointere, at i en tid, hvor så mange ting på landet centraliseres, der kan man se den lokale idrætsforening som det sidste, sikre, fælles samlingspunkt, eller den eneste fælles platform for ”kulturel samhandling” (Brændgård m.fl. 2008/Christensen 1980) og dermed stedet, hvor den sociale og kulturelle kapital vedligeholdes og opbygges på tværs af alder, køn og social status, hvis landsbybeboerne selv vil.

Efter min opfattelse må man selvfølgelig tage udgangspunkt i, at idrætsforeninger stadigvæk skal organisere idrætsaktiviteter for sine medlemmer. Idrætsforeningens fornemmeste opgave vil være at organisere de idrætstilbud, som medlemmerne ønsker, og at stille med kvalificerede og engagerede instruktører, trænere og ledere samt vedligeholde og udbygge de nødvendige,

moderne fysiske rum og rammer, som kan være selvejede, lånte eller lejede hos private, selvejende institutioner eller hos kommunen.

Udfordringerne for landsbyidrætsforeningerne i sit eget idrætsmæssige regi vil således i sig selv være ganske betydeligt. Som et ekstra lag af ansvar har vi gennem tiderne oplevet, at nogle idrætsforeninger påtog sig en idrætsudviklingsopgave, som samtidig viste sig at være en lokalsamfundsudviklingsopgave. Af lidt ældre eksempler kan nævnes de mange idrætshaller, der blev bygget af en eller flere idrætsforeninger, og hvor både indsamlingen af økonomiske midler *før* byggeriet, *selve* byggeriet med frivillig arbejdskraft og den *efterfølgende* driftsfase, hvor idrætsforening, idrætshal og lokalsamfund udvikler sig i et symbiotisk, socialkapitalskabende forhold til fordel for alle parter.

Sådanne lokalsamfundsopbyggende idrætsforeninger genfinder vi heldigvis også i dag. På Randerseggen eksemplificeret ved Nørager Boldklubs projekt om et Sundheds-, -idræts og kulturhus, Nielstrup-Voldum Idrætsforening halopgraderingsprojekt med motionslokaler og Purhus If., der for nyligt har bygget ”træningshuset” i Asferg samt Hodsager ved Holstebro, hvor man lige har udvidet idræts- & kulturcenteret i landsbyen.

Disse facilitetsudbygningsprojekter opgraderer og brander ikke bare selve huset, men *også* idrætsforeningen og lokalsamfundet, og der opbygges en særlig *lokalsamfundsstolthed*, som (måske) kan være springbræt for andre projekter og initiativer, som man har set i Hodsager, hvor borgerne har overtaget den lokale købmandsbutik i 2008. Hvor man i ovenstående eksempler kan tale om, at der er en funktionel sammenhæng mellem forening og lokalsamfund, så findes der yderligere en række lag eller handlingsarenaer for den aktive landsbyidrætsforening (se herom senere).

5.1 Foreningseliten

Visse idrætsforeninger kan og vil meget mere end andre, og erfaringer fra de tidligere nævnte projekter synes at vise, at der faktisk er et lag af ”eliteidrætsforeninger” ude i landsbyerne. Hermed mener jeg ikke, at der dyrkes eliteidræt, men at disse foreninger har et godt og udviklingspræget idrætsliv og samtidig overskud til at påtage sig opgaver i relation til udviklingen af lokalsamfundet. Ser jeg mig rundt i den østjyske idrætsforeningsgeografi, som jeg kender gennem mere end 30 år som lokalforeningsformand, er det sådan, at nogle foreninger altid har raget lidt op over de andre, og som op gennem tiden altid har markeret sig både i forhold til lokalsamfundets udvikling og/eller til udviklingen i idrætsaktiviteter, og sådanne holdninger og traditioner går uantastet i arv fra årti til årti, og en bærende værdi i sådanne foreninger er, at man gennem og ved siden af idrætsaktiviteterne tager et lokalsamfundsansvar.

6 Idrætsforeningernes kapitalformer. Eller hvilke ressourcer har idrætsforeningerne at kaste ind i kampen for landsbyudvikling?

Moderne sociologisk og lokalsamfundsmæssig forskning taler om forskellige former for "kapital" i en landsby og i en forening (Svendsen & Svendsen 2006/Tanvig, H.W. 2005), og nedenfor opstilles en række kapitalformer, som en idrætsforening kan være i besiddelse af, enten med hele pakken eller blot med enkeltelementer derfra. Man kan således betragte disse kapitaler som potentielle ressourcer, som landsbyidrætsforeningen råder over, og som bliver forvaltet med større eller mindre succes rundt om i landdistrikterne.

a) Økonomisk kapital eller foreningens økonomiske ressourcer

En idrætsforenings økonomiske kapital opbygges som regel af en række forskellige indtægtskilder.

Traditionelt og ind til for nogle få år siden udgjorde medlemskontingentet og overskud fra forskellige arrangementer foreningens økonomiske fundament, suppleret med sponsorbidrag og i de senere år også kommunale medlemstilskud og refusion af timebetaling i idrætshaller, og nogle foreninger har været i stand til at opbygge en betydelig "formue", som kan anvendes til udvikling af faciliteter, og dermed også lokalsamfundsudvikling både på projektudviklingsstadiet, men også som medfinansiering på det konkrete byggeprojekt, hvor ganske mange kommuner har stillet som forudsætning for kommunalt tilskud, at foreningen selv medvirkede til finansieringen.

Evnen til at medfinansiere projekter vil helt sikkert blive af større betydning i løbet af ganske kort tid, når tilskudsreglerne for tildeling af tilskud fra Landdistriktsmidlerne offentliggøres.

b) Den fysiske kapital

Man kan sige, at idrætsforeningens fysiske kapital består af de fysiske faciliteter, som den råder over. Begrebet "råder over" dækker en lang række forskellige anlæg, såsom stadionanlæg, klubhuse, idrætshaller, gymnastiksale og omklædningsrum på skoler og lejede lokaler og anlæg fra den private sektor, såsom ridehaller og lignende, samt ikke at forglemme de mange kilometer skovstier, markveje, kyststrækninger samt skove og plantager, som man kan få adgang til for at dyrke forskellige former for outdoor-aktiviteter, enten efter Naturbeskyttelseslovens regler om almenhedens adgang til kulturlandskabet eller som medlem af en idrætsforening, der har aftalt brugsretten til private arealer og skove.

For de primære brugere, medlemmerne i en idrætsforening, er ejerforhold og økonomiske mellemværender vel ikke af umiddelbar interesse, hvilket ikke betyder, at det ikke er af stor vigtighed for idrætsforeningens ledelse.

Mængden og arten af fysisk kapital kan på forskellige måder kastes ind i landsbyudviklingen, ved at idrætsforeningen tilbyder sine faciliteter og lokaler til

andre grupper i lokalsamfundet enten i et samarbejde eller hver for sig. Et eksempel på dette finder vi i Værum If., hvor man arbejder med et projekt, hvor klubhuset anvendes til ungdomsklub og posthus m.v. (Brændgård m.fl. 2008).

Kvaliteten af den fysiske kapital varierer selvfølgelig, men det er en generel antagelse i foreningsverdenen, at vedligeholdelsesstandarder mange steder er uhørt lav, og samtidig er vi vidne til, at ændringerne i idrætsbilledet sætter opgraderinger, ombygninger og nyanlæg på den foreningspolitiske dagsorden (se herom senere).

En forudsætning for at folk kan mødes og opbygge tillid, inkluderende netværk og positiv social kapital er, at der er mødesteder, hvor *alle* har lige adgang, og efter at den sidste dagligvarebutik er lukket i de fleste mindre landsbyer, synes netop idrætsforeningernes fysiske kapital, idrætsanlæggene i alle afskygninger at udgøre sådanne platforme eller institutionaliserede mødesteder (Svendsen & Svendsen 2006, Johansen 2007) for uformel, men vigtig opbygning af social kapital.

c) Human Kapital

Under kategorien human kapital gemmer sig foreningens samlede viden og kunnen.

Den humane kapital består af forskellige delelementer, og kan med fordel opdeles i bestyrelsens humane kapital, den øvrige foreningsledelses humane kapital samt ikke at forglemme medlemmernes humane kapital, som jo i sagens natur vil være mange gange større end hos ledelsen, alene på grund af antallet af medlemmer og deres samlede viden og kunnen. Bestyrelsens opgave vil bredt betraget være kontinuerligt at dyrke vedligeholdelsen og opgraderingen af foreningens humane kapital gennem at sørge for løbende tilgang af mennesker med forskellig viden og kompetence.

Landsbyens tilflyttere udgør her en ressource, som på den ene side kan betyde en forøgelse af den humane kapital, og som på den anden side kan medføre en hurtig integration i foreningen og i lokalsamfundet. Foreningsledelsens ansvar indebærer endvidere vedholdende at opmuntre til og/eller forlange lederuddannelse, trænerkurser, foreningsseminarer med videre, og der er vist ingen tvivl om, at på dette felt er både idrætsaktiviteter og foreninger meget forskellige.

Svendsen (2007) taler om "Platforme for integration", hvor det lokale foreningsliv, byfesten og Friskolen udgør de vigtigste, og man kan vel med nogen forsigtighed overføre denne iagttagelse til begrebet "*Institutionel thickness*" (Corpus, 2006,b). Jo flere "platforme" med samarbejde jo bedre går udviklingen.

I forhold til både forenings- og landsbyudviklingen er det endvidere af stor betydning at have mennesker i eller ganske tæt på ledelsen (bestyrelsen/afdelingsledelsen/borgerforeningen/bylauget), der hele tiden er opdateret

omkring støtteordninger, puljemidler, ansøgningsprocedurer og ansøgningsfrister samt projektskrivning og fundraising.

Men for at en forening og en landsby kan fungere og udvikle sig, er det ikke nok blot at være i besiddelse af og tale om, at den ”intellektuelle” kapital er af et vist omfang, thi i forenings- og landsbylivet er folk, det mestrer det praktiske arbejde både omkring organisering af arbejdsprocesser og det faktuelle, fysiske arbejde af stor vigtighed, når forholdene skal ændres, bygninger bygges eller arrangementer afholdes.

d) Social kapital

”Social kapital opstår gennem et samarbejde mellem en gruppe af mennesker baseret på regelmæssig, personlig kontakt og tillid... Vi ser den typisk folde sig ud i de mange lokale projekter”(Svendsen, 2005), og *”.foreningslivet fremstår som den vigtigste platform for regelmæssig, personlig kontakt mellem folk på tværs af gruppeskel, og som sådan et vigtigt redskab for opbygning af brobyggende, social kapital.”* (Svendsen, G.L.H. 2007 i Hegedal og Rosenmeir. Red.) I forskningen anser man efterhånden den sociale kapital som en væsentlig produktionsfaktor på linje med fysisk, økonomisk og human kapital, og på samme måde kan man betragte den sociale kapital i en idrætsforening som en produktionsfaktor, der opbygges gennem et positivt og engagerende foreningsliv, og som kan aktiveres i forhold til forskellige former for lokalsamfundsudvikling.

Putnam. R. (1993) definerer Social Kapital som *”Netværk, normer og tillid, som letter koordinering og samarbejde til fælles gavn”* og Commins og Meredith udtrykker det således: *” Social kapital er beskaffenheden og omfanget af et samfunds netværk af personlige relationer og værdier samt normerne opfostret af disse relationer,... og alt andet lige vil et samfund, som er rigt på social kapital være mere velhavende, bedre informeret, bedre styret og mindre mærket af konflikt end et samfund med en mindre social kapital”* (Efter Copus m.fl. 2006).

Svendsen & Svendsen (2006) skriver, at social kapital er tillid mellem mennesker, og man stoler på, at et ord er et ord, og at den sociale kapital opbygges gennem fælleshandlinger.

Den australske forsker Margaret Alston (Alston 2002), der arbejder med lokalsamfundsudvikling, har beskrevet, hvilken stor betydning den sociale kapital har for et lokalsamfunds udvikling, og har sagt det på følgende overbevisende måde:

”Social kapital er, lige så vel som menneskelig og institutionel kapital, en hovedingrediens for et blomstrende landligt miljø. Social kapital er det råmateriale, der holder lokalsamfund sammen gennem medlemmernes medvirken i samfundsnetværk, gensidighed, tillid, sociale normer og proaktivitet (Cox, 1995; Bullen and Onyx 1998; Falk and Kilpatrick, 1999). I lokalsamfund på landet er tillidsnetværk stærke og komplekse. .. Andre udtryk for social kapital

er tydelige i lokale klubber, sportsforeninger og lokale organisationer som f.eks. foreninger for landbokvinder, Lions Clubs etc.

Formelle magtnetværk findes i mandsdominerede lokale selvstyreorganisationer. Lige så effektive til at udvikle social kapital er den uformelle magt i de kvindeligt dominerede organisationers netværk, som f.eks. landskabsplejegrupper og borgergrupper.

Det er i et samfunds sociale kapital at spirene til en vellykket fremtid findes. Befolkningstilbagegangen er imidlertid gået ud over samfundsgrupper, hvor mange er ude af stand til at stille sportshold..., hvilket fører til tab af social kapital og sociale netværk i lokalsamfundet. Svagere netværk og et tab af tillid undergraver alvorligt et samfunds overlevelsesmulighed.”

Det er sandsynligvis af stor betydning at være opmærksom på forskellen i de netværk, der udvikles af mænd henholdsvis kvinder, men denne kønsspecifikke tilgang, skal ikke nærmere belyses her.

For at opbygge en bredspektret social kapital, bør de fælles (kulturelle) samhandlinger foregå på forskellige arenaer og med forskelligt formål, således at alle i princippet kan deltage, og det er sandsynligvis vigtigt, at også børn kan deltage, hvorved der bliver tale om den såkaldt positive *”Bridging social capital”*. Herved undgår man bagsiden af den sociale kapital medalje, nemlig at der i forenings- og landsbyfællesskaber kan være tale om, at indspisthed og *”vi er os selv nok”* holdningen trives, og der opstår det vi kalder *”Bonding social capital”*, hvilket betyder fællesskaber, som optræder ekskluderende og fremmedgørende for dem, der er udenfor. Svendsen (2007) gør opmærksom på, at der kan danne sig lokale magteliter, benævnt som *”byen styregruppe*, eller som Møller noterer sig, at Tordenskjolds soldater og de såkaldte *”Eliteildsjæle”*, kan virke fremmedgørende, skræmmende og passiviserende på omgivelserne, fordi de jo *”altid er de klogeste, og de plejer jo at klare tingene for os”*.

Begrebet social kapital dækker de aktiviteter, som folk gør sammen, uden at bevæggrunde og perspektiv i første omgang er den gælde egennytte for den enkelte person. Der kan være tale om samvær i bred forstand fra det forpligtende til det uforpligtende samvær i idrætsforeningsregi. At enkeltpersoner på individniveau kan høste enorme fordele både økonomisk men også socialt gennem at deltage i et foreningsliv, viser både forskningen og vores almene erfaringer fra en uendelig lang række af idrætsforeninger, som vi har været i forbindelse med gennem årene (Brændgård m.fl., 2008).

Den sociale kapital, der opbygges i idrætshallen, på boldbanen og under ture i havkajakken samt de mange andre kulturelle aktiviteter, som de bedste og mest ressourcestærke foreninger diskner op med, såsom sommerfester og store hal-fester, kan betragtes som en potentiel udviklingsressource, der kan flyttes i både tid og rum, og som i bedste fald kan overføres til andre udviklingsopgaver i landsbyen.

e) Netværkskapital

En forening, der har et bredspektret og vidtfavnende netværk, vil alt andet lige stå stærkere i en udviklingssammenhæng både i relation til at få større lokalpolitisk gennemslagskraft i forhold til lokalsamfundet, men også i forhold til den kommunalpolitiske sfære og fundraisingssfæren, hvor der ganske ofte stilles krav om et samarbejde mellem forskellige foreninger, for at tilskud kan oppebæres.

I relation til udviklingen af de moderne, multifunktionelle ”forsamlingshuse” i landsbyerne, hvor der kan være tale om opgraderede idrætshaller, som vi kender fra Korshøjhallen i Harridslev eller det nybyggede forsamlingshus, der ligger i tilknytning til et eksisterende idrætsforeningsklubhus som i Hørning ved Randers, Rødning og Ulbjerg ved Viborg, eller som der er planer om i Nøragers kombinerede sundhedskultur – og idrætshus (Brændgård m.fl. 2008) har det vist sig, at netop foreningernes evne til at ”netværke” er en afgørende forudsætning for at opnå succes.

Der er her tale om landsbyinterne netværksrelationer, der stopper ”ved byskiltet”, men en idrætsforening og en landsby kan have netværksrelationer ud over bygrænsen til nærtliggende idrætsforeninger og andre landsbyer.

Disse *eksterne* netværk kan aktiveres i forbindelse med udvikling af idrætsaktiviteter, i forbindelse med udvikling af større musik- og festarrangementer, men også i forhold til udvikling af fremtidens foreningsforhold og idrætsfaciliteter, hvor en netværkstækning omkring fremtidige forhold kan løse op for fremadrettede diskussioner efter fordelingsprincippet **”Ingen har det hele, men til-sammen har vi alt”**.

I en typisk mellemstor landsby med 500-700 indbyggere vil det interne netværk bestå af folke- eller friskole, spejdere af forskellig farve, borgerforening eller forsamlingshusbestyrelse, vandværket, folkekirken og en række forskellige trossamfund, bådelaug og de kommunale institutioner inden for børnepasning og ældresektoren. Foreningsnetværket vil ligeledes typisk bestå af en lang række lokale erhvervsdrivende, der sponsorerer økonomisk såvel som med praktisk hjælp eller gratis udlån af maskiner og materiel.

Foreningsnetværket på mellemniveau vil typisk bestå af kommunen, den lokale avis, idrætsspecialforbundenes konsulenttjenester samt DGI og en række lidt større, eksterne sponsorer.

Begrebet ”Institutionel thickness” synes at være af stor betydning for lokalsamfundsudviklingen (Copus, A. 2006). Direkte oversat hedder begrebet ”institutionel tykthed” og er *baseret på fire indbyrdes sammenhængende aspekter, nemlig antallet og variationen af institutioner og organisationer, interaktionen mellem disse, de indbyrdes hierarkier og sammenslutninger samt en fælles dagsorden* (Mogensen & Møller 2006).

Som Ibsens undersøgelse (2004) viser, så er det dog langt fra alle foreninger, der er gode til at netværke på tværs af egne aktivitetsområder, og især er det vel overraskende, at så mange foreninger har så lille et samarbejde med andre organisationer (Ibsen 2005 p. 9).

6.1 New Rural Development og Matthæusevangeliet

Efterhånden er ideen om en ny form for landdistriktspolitik (New Rural Development) med en bredspektret, lokalinitieret bottom-up tilgang, der bygger på stedets ressourcer slået helt igennem også i den danske landdistriktspolitik, og netop omkring dette paradigmeskift fra Top Down styring til Bottom Up genereret udvikling, finder vi et af de vigtigste argumenter for, at en moderne landsbyidrætsforening med gennemslagskraft i og ud over lokalsamfundets grænser er en vigtig spiller på den bane, hvor de stærke, godt organiserede ”højtråbende” foreninger og landsbyer først kommer til fadet efter det gamle bibelske princip fra lignelsen om de betroede talenter: *”For enhver, som har, til ham skal der gives, og han skal have overflod, men den, der ikke har, fra ham skal selv det tages, som han har. Og kast den uduelige tjener (Idrætsforening, landsby) i mørket udenfor. Der skal der være gråd og tænderskæren.»* Matt. 25,14-30. (Parentesen indføjet af Jørgen Møller).

I sammentrængt skematisk form kan man opliste en række væsentlige karakteristika, som tilsammen skaber den stærke idrætsforening på landet.

Strategisk niveau	Godt organiseret bestyrelsesarbejde
	Genererer projektansøgninger
	Tæt kontakt til kommunens politikere og forvaltning
	Opbygger netværk i og uden for landsbyen
Operationelt niveau	Folk, der kan tage fra blandt de praktiske opgaver
	Organisatorer, ”afviklere” og fornyere
Medlemskredsen	Engageret, deltagende og aldersmæssigt diversificeret

Jørgen Møller 2008

Den stærke idrætsforening i en lokaludviklingskontekst.

Samme betragtninger kan man overføre til en generel karakteristik, der dækker den stærke, udviklingsorienterede landsby, og et endnu ikke besvaret spørgsmål i den danske landdistriktsudviklingsdebat er, hvem der tager ansvaret for både de svage idrætsforeninger og landsbyer, hvor de forskellige kapitalformer er mangelfulde inden for visse kategorier.

7 Nutidens udfordringer for idrætsforeningerne og idrætslivet på landet

Udfordringen for landsbyidrætsforeningerne, som nødvendigvis må være bærere af det altafgørende ansvar for vedligeholdelsen og udviklingen af idræt på landet for børnene og de unge især, kan således spændes ud mellem mindst fire forankringspunkter, nemlig at danskernes idræts- og motionsvaner er under forandring, de fysiske rum og rammer er utidssvarende, nedslidte og ufleksible, der mangler substantielle kapitaltilførsler for at rette op herpå, og samtidig betyder forældede organisationsformer og manglende opbakning fra forældre, medlemmer og lokalsamfund, at ledergerningen opleves byrdefuld og lidet attråværdig.

I den korte opridsning af historikken ovenfor finder vi også baggrunden for en række af de udfordringer, som landsbyidrætsforeningens tumler med i dag. Det nutidige eller moderne landsbyliv med travle, pendlende karriere- og børnefamilier, unge, der dropper ud af idrætsforeningerne og aktive og krævende seniorer stiller store krav til idrætsforeningen.

Det er vigtig at slå fast, at idrætsforeningers vigtigste rolle stadig er at organisere og tilbyde idrætsaktiviteter for sine medlemmer, og at man kan dele denne forpligtelse op i to dele. For det første skal foreningen organisere selve idrætsaktiviteten og skaffe ledere til dette, og det kan i sig selv være slidsomt nok eller ligefrem umuligt, og hænger kun sammen ved en behjertet indsats af Tordenskjolds Soldater, og for det andet skal der skaffes de faciliteter, som er nødvendige for at idrætsaktiviteterne kan komme til udfoldelse.

Begrebet ”Rum og rammer” omfatter forsamlingshuset, gymnastiksalen, aulaen, minihallen, multihallen, idrætshallen og lignende, og det er også klublokalet ved siden af, lige som det er redskaber, rekvisitter og musikanlægget samt faciliteterne til bad og omklædning, malet med den brede pensel, kan man sige, at situationen i dag er således, at godt 100 år efter, at vi byggede forsamlingshusene, og 30 år efter at vi byggede de ”udskældte” idrætshaller, står vi på landet med en bygnings- og anlægsmasse, som i bedste fald er utidssvarende og i værste fald ikke-anvendelig til fremtidens idrætsformer på landet.

En række store undersøgelser har gennem de seneste 20 år klart dokumenteret, at der sker voldsomme ændringer i danskernes idrætsvaner. Senest viser undersøgelsen ”Danskernes motions- og sportsvaner 2007” (Pilgaard 2008), at idrætsbilledet er under forandring, og den uorganiserede motionsidræt tiltaler flere og flere, lige som en række holdidrætter og boldspil oplever betydelige fald i antallet af *voksne* medlemmer. Og netop her rammes landsbyidrætsforeningerne lige i hjertekulen, fordi netop håndbold, fodbold, gymnastik og badminton har været og er de klassiske kerneaktiviteter i landsbyidrætsforeningen.

Nye undersøgelser fra Lokale- og Anlægsfonden viser, at det for hele Danmark vil koste 5,5 mia. kr. bare at reovere de gamle idrætshaller og et lige så stort

beløb at opgradere og modernisere dem til et fremtidssikkert niveau. Samtidig er stort set alle klubhuse ved de udendørs aktiviteter lige så nedslidte, så der ligger en kolossal samfundsmæssig opgave, der nødvendig må løses, hvis ikke endnu flere skal vælge at dyrke idræt i profitbaserede fitnesscentre i byerne eller dyrke den individualistiske, uorganiserede idræt på øde regntunge skovstier og mørke, stormomsuste landeveje.

8 Ressourcer og muligheder for fremtidens idræt og udvikling i landsbyerne

En simpel ressourceanalyse viser, at der på landet og i landsbyerne findes masser af folkelige kræfter og ubrugte og dårligt anvendte, fysiske ressourcer for idrætsudøvelse. Det er klart, at anvendelsen af de eksisterende klubhuse og udendørs idrætsanlæg med fordel kunne koordineres og samtænkes med en lang række andre formål, således at mængden og kvaliteten af aktiviteterne i landsbyerne bliver langt større end i dag.

Det ligger lige for at etablere Idræts-SFO'er, dagplejemødesteder og senioraktiviteter i alle afskygninger. Man kunne også i langt større omfang, end det sker i dag, bruge *klubhuset som støttepunkt* for organiseret og uorganiseret idræt, hvor kulturlandskabets mange muligheder for bevægelse gennem gang, løb og cykling faciliteres af klubhusenes muligheder for omklædning, bad og samlingslokaler.

Der synes således at ligge en stor opgave forude for landsbyidrætsforeningerne i relation til at påtage sig en positiv rolle og indgå som naturlige partnere i planlægningen og udviklingen af idrætstilbuddene i det åbne kulturlandskab, hvor ingen vel er tættere på, end de flere tusinde landsbyer, der ligger lige midt i. Mon ikke udviklingsorienterede, lokale idrætsforeninger med et stort netværk over mod bønder og skovejere, kan udfylde en rolle som mediatorer og formidle kontakter og organisere og facilitere de forskellige idrætsaktiviteter ude i det åbne land.

De mange nedslidte idrætshaller, som tidligere var landsbyens stolthed skræmmer brugerne væk, og hvis anlæggene står tomme, vil kommunerne ikke bruge flere penge på at istandsætte dem. Det er en ond cirkel, som det er vigtigt at stoppe i tide, mener Torben Frølich, direktør i Lokale- og Anlægsfonden.

Den nye trend, som i disse år skyller hen over de danske landdistrikter, går ud på at opgradere disse haller, og ofte i samme proces tilføre nye aktiviteter og lokaler i et større kompleks af lokaler, der samler idræt, sundhed og kulturelle aktiviteter, samt en eller flere kommunale servicetilbud i de såkaldte "Multikultihuse".

De positive begreber, der knytter sig til disse nye huse er fleksibilitet, multifunktionalitet, "open access" døgnet og året rundt, on-line booking og mulighed for familieorienterede aktiviteter "sammen eller samtidig". Det eneste

problem ved disse huse er, at de koster mange penge, og projektsummer på mellem 15 og 40 mio. kr. er hverdagskost. Det er derfor absolut nødvendigt, at disse nye, multifunktionelle landdistriktsforsamlingshuse etableres i et tæt samspil mellem flere landsbyer, og med både kommunernes strategiske planlægningsarbejde og den løbende kommune- og sektorplanlægning, understøttet af fremadrettede kommunale budgetter. Samtidig kræver disse store fælleshuse, at flere landsbyer går sammen om at løfte opgaven, og der kan således blive tale om en nødvendig, lokal centralisering, *hvor borgerne jævnligt mødes på kryds og tværs... og hermed opstår det, man kalder brobyggende, social kapital* (Svendsen 2008).

Det kunne være ganske interessant at diskutere, hvordan et nyt, moderne lokal-samfundsbegreb kan rumme disse forhold, men for mig er der ingen tvivl om, at for at fremtidssikre idræts- og kulturlivet på landet vil det være nødvendigt med en vis centralisering af de økonomisk tunge anlæg, hvilket jo ikke forhindrer idrætsforeningerne i samtidig at udvikle mere lokale aktivitetstilbud efter princippet *"Ingen landsby kan det hele, men tilsammen kan vi alt"*, hvor de forskellige landsbyer ser sig selv som deltager i et landsby- og foreningsnetværk.

Landsbyidrætsforeningerne kan endvidere forsøge at vinde indflydelse på den fysiske planlægning gennem deltagelsen i debatter omkring kommuneplanstrategi, kommuneplan og lokalplaner, som danner det planjuridiske fundament for en fysisk udvikling omkring boliger, erhverv og infrastruktur, og det er vel oplagt, at alle planforslag rutinemæssigt i fremtiden bliver sendt til udtalelse hos de berørte idrætsforeninger eller landsdelsorganisationen for kontrol af bevægelses- og sundhedsaspektet.

Oplagte indsatsområder finder man også omkring etablering af sikre adgangsforhold til idrætsfaciliteter såsom cykelstier, hastighedsdæmpende foranstaltninger, kollektiv trafik og busstoppesteder m.v. (Møller 2008c).

En anden, nylig åbnet handlingsarena er indflydelsen omkring fordelingen af de nye landdistriktsmidler, der kanaliserer betydelige, men ikke tilstrækkelige økonomiske midler ud til landdistrikterne via den lokale aktionsgruppes udviklingsstrategi og mulighederne for efterfølgende at søge midler til lokalsamfundsudviklingsprojekter.

Spørgsmålet er i hvor høj grad den enkelte idrætsforening arbejder på hele paletten af muligheder, eller i større eller mindre grad er paralyseret, handlingslammet eller ved at være tvunget til jorden af arbejdet med de rent idrætslige aktiviteter og bøvvl med kommunen, medlemmerne, forældrene og trænerne. Her viser vore erfaringer fra arbejdet med udvalgte landsbyidrætsforeninger interessante ting.

9 Resultater fra projekterne i DGI-Østjylland

Målet for forsøgs- og praksisprojekterne kan i sammentrængt form beskrives således: *At udvikle aktiviteterne i foreningen og inddrage flere i foreningsarbejdet, for herved at udvikle foreningen som en central del af landsbyens fritids- og kulturliv, og i samme proces være en væsentlig faktor i vedligeholdelsen og skabelsen af sammenhængskraften i lokalområdet.*”

Organiseringen af foreningerne skete i udviklingscirkler med 5 foreninger i hver, og både cirklen og den enkelte forening fik konsulentsparring *ad libitum* med det formål at sikre den kreative ”ud af boxen” tænkning, som resulterer i nye ideer og fremadrettede projekter.

Foreningernes bevæggrunde for at deltage i eksperimentet kan sammenfattes i tre punkter. For det første et ønske om at opgradere nedslidte faciliteter, og for det andet ønsket om at forholde sig offensivt til de ændrede idrætsvaner i samfundet, og for det tredje et ønske om ”at prøve noget nyt”, og de gennemgående udviklingskoncepter har været en række multikultihusprojekter, oprettelse af lokaler til spinning og etablering af foreningsfitness samt et bredt spekter af mindre ideer og tiltag.

Næsten alle projekter og projektideer, men især de større byggeprojekter baserer sig på en bred netværksdannelse internt i landsbyen, og der opbygges eller trækkes på allerede eksisterende netværkskapital, og alt tyder på at ”Institutional Thickness” spiller en stor rolle i de mest succesfulde landsbyer.

Projekterne bygger på en række forudsætninger, som vi finder, er gennemgående de fleste steder, og som derfor med nogen forsigtighed kan udpeges til at være af afgørende betydning. Disse er følgende i ikke prioriteret rækkefølge:

- At foreningen griber chancen og slår til, når konjunkturerne og samfundsudviklingen synes at være gunstige både idrætsmæssigt og økonomisk.
- Der skal være en kreds af karismatiske ildsjæle med den fornødne ekspertise og viden, eller som i det mindste ved, hvor de henter denne.
- Ildsjælene skal besidde forhandlingstalent og gode evner for netværksopbygning.
- Ildsjælene skal besidde en stor grad af operationalitet, dvs. være driftssikre, overholde aftaler og kunne få noget fra hånden og kunne begå sig på mange forskellige arenaer.
- Ildsjælene skal være bekendt med fundraising og ansøgninger.
- Og sidst men ikke mindst skal ildsjælene være fyldt med optimisme efter princippet ”hold hovedet koldt og hjertet varmt” samt en betydelig udholdenhed.

Erfaringerne fra andre lokalsamfundsudviklingsprojekter viser, at samarbejdet omkring udviklingsprojekter er afgørende for projekternes succes både på kort og længere sigt. Den norske forsker Reidar Almås (1999) har fastslået, at succes i lokalt udviklingsarbejde kræver en ”nødvendig trekant” af samarbejde mellem borgergrupper, kommunen og eksterne eksperter, og uden et sådant samarbejde vil projekterne før eller siden gå i stå. Også angelsaksiske erfaringer (Waters & Brook.2006) peger på, at partnerskabstankegangen anses for at være den mest effektive samarbejds- og udviklingsmodel, hvilket ligger fint i forlængelse af de erfaringer, som vi har indhøstet gennem landdistriktsprojektet i DGI-Østjylland siden 2006.

Erfaringerne viser også, at foreningerne har formået at inddrage større befolkningsgrupper, andre foreninger, erhvervsliv og andre interessenter, som ikke normalt er en del af foreningslivet, og at det levende og involverende demokrati, som sikrer, at forenings- og kulturlivet i ”vore” landsbyer, som var med i projektet lever i bedste velgående, hvorved et andet af projektets mål, nemlig at skabe sammenhængskraft og social kapital blev opnået.

10 Den store symbiose der vender pilen

Resultaterne fra forsøgs-, udviklings-, og forskningsprojekterne i DGI-Østjylland i perioden 2006 – 2008 synes entydigt at vise, at der findes en lang række landsbyidrætsforeninger både i kredsen af flerstrengede og enkeltstrengede foreninger, som er optaget af at udvikle sig selv som idrætsforening via indoptagelse af nye idrætsaktiviteter, der matcher befolkningens ændrede og nye ønsker og idrætsvaner, og som samtidig og i samme proces genererer behovet for andre facilitetstyper, som igen resulterer i ønsker om at bygge nye faciliteter, og opgradere og ændre de eksisterende faciliteter.

Man kan således sige, at på samme måde som landbruget og landsbyen gennem årtusinder var hinandens gensidige forudsætning, så er det, der er godt for idrætsforeningen også godt for landsbyen og landdistrikterne, hvilket betyder, at der hvor tingene lykkes, er der en symbiotisk sammenhæng mellem idrætsforening og landsby. Samtidig kan man sige, at de tendenser, som Ipsen fandt i sin store idrætsforeningsundersøgelse (Ipsen, 2006), og som også blev fremlagt på Axelborg 02.10.2008, gående i retning af større og større vægt på aktiviteter i foreningen og derved mindre vægt på lokalsamfundsansvar udfordres. *Vore erfaringer og undersøgelser viser faktisk det modsatte.*

Landsbyidrætsforeningerne påtager sig et lokalsamfundsansvar, og den gamle, rodfæstede landsbyidrætsforening eller den klassiske, flerstrengede landsbyidrætsforening, som tidligere var ”foreningen” i mange landsbysamfund ud over det ganske land påtog og påtager sig også i dag et lokalsamfundsmæssigt ansvar, der rækker ud over det idrætsmæssige og langt ind i folkeoplysningens, kulturens og lokalsamfundsudviklingens virkefelter. (Brændgaard. m.fl. 2008).

Sidst, men ikke mindst findes der en fantastisk ressource i de mange ildsjæle i landsbyidrætsforeningerne. Mon ikke dette sammen med traditionen for selv at skaffe en del af anlægskapitalen til byggeri, den sociale kapital og det frivillige arbejde kan sikre idrætten på landet som en vigtig, positiv levevilkårsfaktor i fremtidens landområder.

At forandringsprocessen så sinkes (unødigt) af forstokkede idrætsledere og halbestyrelser, der ikke vil afgive haltimer til nye idrætter og halinspektører, der tænker som opsynsmænd og pedeller, der går mere op i lukketider, ro, renlighed og orden, end i at være igangsættere og aktivitetsudviklere, ja det er heller ikke en ukendt ting i foreningslivet på landet.

11 Referencer

Almås, R. (1999). *Rural Development- a Norwegian Perspective*. Center for Rural Research, Report no. 9/99.

Alston, M. (2002). *Inland Rural Towns: are they sustainable?* Paper presented at the Academy of social Sciences Session on Rural Communities at the Outlook 2002 Conference, Canberra marts 2002.

Brændgård, O., Jensen, L., Lund, P. og Møller, J. (2008). *Idrætsforeningernes sociale kapital som ressource i landområdesudviklingen*. Slutrapport fra et forsøg finansieret af Velfærdsministeriet og DGI-Østjylland.

Christiansen, P.O. (1980). *Fire landsbyer. - en etnologisk rapport om nutidige livsformer*. Landsbykommissionen og Planstyrelsen. København.

Copus, A. m.fl.(a) (2006) *Study on Employment in Rural Area.2006*.

Copus, A (2006) (b) I Mogensen & Møller. *Ny dynamik i landets yderområder. Realdania og Thisted Kommune*.

DGI (2008). *Årsberetning 2008*.

Gyldendal(1931) *Ordbog over det danske sprog*. København,

Hegedal, R & Rosenmeir, S.L. (2007) (Red.) *Social kapital som teori og praksis*. Forlaget Samfundslitteratur, Frederiksberg C.

Ibsen, B. (2004). *Foreningerne på Fyn*. Center for Forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund. SDU.

Ibsen, B. (2006). *Foreningsidrætten i Danmark. Udvikling og udfordringer*. Center for forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund. Syddansk Universitet og Idrættens Analyseinstitut.

Johansen, P.H. (2007). *Informal Meeting Place. Interaction and Learning*. Syddansk Universitet. Esbjerg.

- Koch-Nielsen, I. M.fl. (2005). *Frivilligt arbejde. Det frivillige Danmark*. Socialforskningsinstituttet. København.
- Mogensen & Møller (2006). *Ny dynamik i landets yderområder*. Ny Thisted kommune & Real Dania.
- Møller, J. (2004). *Lokalsamfund i klemme*. Idrætsliv nr. 1. 2004.
- Møller, J. (2007). <http://www.rurality.dk/udogmatisk/files/detlokale.pdf>
- Møller, J. (2007 a). *Taberlandsbyerne, Hvad skal der ske med dem? Tidsskrift for Kultur & Fritid. August 2. 2007.*
- Møller, J.a (2008). *Livet på landet*. Tidsskriftet Vedvarende Energi & Miljø. April 2/2008.
- Møller, J.b (2008). Sankthansbåltale i Klejtrup 23.06. 2008
<http://www.klejtrup-byfest.dk/scthans/baaltale.pdf>
- Møller, J.c (2008). Ingen landsby kan det hele. Byplannyt. 5/2008
http://www.byplanlab.dk/byplannyt/8_05.pdf
- Møller & Mogensen (2007). *Forfaldet i det fysiske miljø i landsbyer og landdistrikter*. i Antologien ”Landvindinger. Landdistriktsforskning og Perspektiver. Syddansk Universitetsforlag. Odense.
- Møller, J. & Staunstrup, J. Kloster (2008). *Landsbyerne i Nordjylland - et forsømt planlægnings- og udviklingsobjekt med betydelige potentialer for fremtidig udvikling*.
CRU, Aalborg Universitet og Region Nordjylland
- Møller, S. (2007). Udspil. Tidsskrift for DGI
- Ottesen, L og Ibsen, B. (2000). *Forsamles og forenes om idræt*. Lokale og Anlægsfondens skriferække nr. 5
- Pilgaard, M. (2008). *Danskernes motions- og sportsvaner. Nøgletal og tendenser*. Idrættens Analyseinstitut. København
- Porsmose, E. (2008). *Danske landsbyer*. Gyldendal. København
- Putnam, R.D. (2000). *Bowling alone. The Collapse and revival of American Community*. Simon & Schuster. New York
- Schak Hansen, B. (2003). *Når et lokalsamfund vil noget mere*. I Landdistrikter i Danmark- i Nye tider. CFUL. Esbjerg

Sick Nielsen, Th. (2008). *Fritidens geografi*. i Tidsskriftet BYPLAN. vol. 59 nr. 5. dec. 2007

Socialministeriet (2005). *Landsbyudvikling- et idekatalog*.

Statistisk Årbog (1999)

Svendsen, G.L.H. (Uden år) *Social kapital kan blive landdistrikternes styrke*. I Antologien "At være eller ikke være. Landdistrikter i bevægelse". Center for forskning og udvikling i landdistrikter. Esbjerg

Svendsen, G.L.H. (2007) (a). *Hvorfor klarer nogle udkantssamfund sig bedre end andre? En analyse af udnyttelsen af stedbundne ressourcer i to danske udkantssamfund*. IFUL Report 2/2007. Syddansk Universitet

Svendsen, G.L.H. (2007) (b). Dagbladet Jyllandsposten 17.12.2007. *Hvad gør vi med landsbyerne i udkantsområderne?*

Svendsen, G.L.H. (2008). *Skal vi udvikle eller afvikle yderområderne?* Tidsskrift for Kultur & Fritid. September 2. 2008

Svendsen, G.T. & Svendsen, G.L.H. (2006). *Social kapital. En introduktion*. Reitzels Forlag. København

Tanwig, H.W. (2005). *Hvad er et landdistrikt?* Antologibidrag. At være eller ikke være. Landdistrikter i bevægelse. Center for forskning og udvikling i Landdistrikter. Esbjerg.

Tanwig, H. (2007). *Afrunding og perspektiver*. I antologien "Landvindinger". Landdistriktsforskning og -perspektiver. Red. Svendsen, G.L.H & Tanvig, H. Syddansk Universitetsforlag. Odense

Ugebrevet A4.a. 06.06.2008. *Udkantskommunerne går en hård tid i møde*.

Waters & Brook. (2006). *The Community Planning Handbook. How people can shape their cities, towns & villages in any part of the world*. Earthscan. Reprint London.